

**Електронне
наукове видання**

**«ПУБЛІЧНЕ
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА
БЕЗПЕКА»**

ISSN 2617-572X
DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3

№ 3 (33) / 2023

**Електронне наукове видання
«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»**

**Electronic scientific publication
«PUBLIC ADMINISTRATION
AND NATIONAL SECURITY»**

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

№ 3 (33)

Київ 2023

ББК 66.061.43

УДК 351

П88

Електронне наукове видання «Публічне адміністрування та національна безпека» зареєстровано в міжнародних каталогах наукових видань та наукометричних базах даних: Index Copernicus International (ICI); Polish Scholarly Bibliography; Google Scholar; ResearchBib; Electronic Journals Library; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); CrossRef.

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Видання включено до Переліку наукових фахових видань
МОН України (категорія Б) з державного управління (спеціальність 281),
на підставі Наказу Міністерства освіти та науки України
№ 358 від 15.03.2019.

У виданні опубліковані наукові статті з висвітленням теоретичних та практичних аспектів у сфері публічного управління та національної безпеки. Для наукових працівників, викладачів, студентів, фахівців у сфері національної безпеки, працівників державних установ, юридичних компаній, судів, правоохоронних органів й інших зацікавлених осіб.

Матеріали публікуються мовою оригіналу в авторській редакції.

Редакція не завжди поділяє думки і погляди автора. Відповідальність за достовірність фактів, імен, географічних назв, цитат, цифр та інших відомостей несуть автори публікацій.

У відповідності із Законом України «Про авторське право і суміжні права», при використанні наукових ідей і матеріалів цієї збірки, посилання на авторів та видання є обов'язковими.

© Автори статей, 2023

© Електронне наукове видання

«Публічне адміністрування
та національна безпека», 2023

ISSN 2617-572X Elektronne naukove vidannâ "Publîčne adminîstruvannâ ta nacional'na bezpeka"

Редакція
Головний редактор

Головний редактор — **Романенко Євген Олександрович**, доктор наук з державного управління, професор, проректор з наукової роботи Національного авіаційного університету, академік Української Технологічної Академії, академік Міжнародної Кадрової Академії та Академії наук публічного управління, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Заступники головного редактора

Непомнящий Олександр Михайлович — доктор наук з державного управління, професор, академік Академії будівництва України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Жукова Ірина Віталіївна — кандидат наук із державного управління, доцент, заступник директора з навчально-виховної роботи Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», виконавчий директор президії громадської організації «Всеукраїнська асамблея докторів наук з державного управління» (Київ, Україна)

Редакційна колегія

Арошідзе Паата — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Державного університету імені Шота Руставелі (Грузія)

Ахметова Лайла Сейсембековна — професор політології, доктор історичних наук, професор кафедри ЮНЕСКО, міжнародної журналістики і медіа в суспільстві факультету журналістики Казахського Національного університету (КазНУ) ім. аль-Фарабі (Казахстан)

Бурик Зоряна Михайлівна — доктор наук з державного управління, старший викладач кафедри регіонального управління та місцевого самоврядування Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Гечбаія Бадрі Нодаровіч — доктор економічних наук, професор, Асоційований професор Батумського державного університету ім. Шота Руставелі (Грузія)

Гурковський Володимир Ігорович — доктор наук з державного управління, старший дослідник, професор кафедри інформаційної політики та цифрових технологій Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора ВГО «Центр дослідження проблем публічного управління» (Київ, Україна)

Гвожджєвіч Сильвія — кандидат наук, кафедра адміністрації та національної безпеки Державної професійної вищої школи ім. Якуба з Парадижу в Гожуві-Великопольському (Польща)

Дегтяр Андрій Олегович — завідувач кафедри менеджменту та адміністрування Харківської державної академії культури Міністерства культури України, доктор наук з державного управління, професор, заслужений діяч науки і техніки України (Харків, Україна)

Дегтяр Олег Андрійович — доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова (Харків, Україна)

Драган Іван Олександрович — доктор наук з державного управління, старший науковий співробітник, професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування Житомирського державного технологічного університету МОН України (Житомир, Україна)

Іваницька Ольга Михайлівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри теорії та практики управління Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського» (Київ, Україна)

Кіслов Денис Васильович — доктор наук з державного управління, доцент, академік Української академії наук, Академік Національної Академії наук вищої освіти України, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Козаков Володимир Миколайович — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державної політики та суспільного розвитку Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кринична Ірина Петрівна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління та місцевого самоврядування Дніпропетровського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Дніпро, Україна)

Мідельський Сергій Людвигович — професор, Академік, Президент Регіональної Академії Менеджменту (Казахстан)

Мотренко Тимофій Валентинович — доктор філософських наук, професор, професор кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом, Академік Національної академії педагогічних наук України (Київ, Україна)

Новак-Каляєва Лариса Миколаївна — доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри державного управління Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України (Львів, Україна)

Пархоменко-Куцевіл Оксана Ігорівна — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Радченко Олександр Віталійович — доктор наук з державного управління, професор, професор Університету Яна Длугоша в Ченстохові (Польща)

Ромат Євгеній Вікторович — доктор наук з державного управління, завідувач кафедри маркетингу та реклами Київського національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)

Ситник Григорій Петрович — доктор наук з державного управління, кандидат технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри державного управління Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

Сурай Інна Геннадіївна — доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри публічного управління та публічної служби Національної академії державного управління при Президентові України (Київ, Україна)

Кухарчук Петро Михайлович — кандидат наук з державного управління, доцент, професор кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін Комунального закладу «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (Житомир, Україна)

Шмагун Антоніна Вікторівна — кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного управління і проектного менеджменту Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

Якимчук Аліна Юріївна — доктор економічних наук, професор, професор кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)

Яровой Тихон Сергійович — кандидат наук з державного управління, доцент, доцент кафедри публічного адміністрування Міжрегіональної Академії управління персоналом (Київ, Україна)

Агнешка Кістер — доцент, доктор наук, Факультет економіки, Університет Марії Склодовської Кюрі (Польща)

Недбалек Карел — доктор філософії (PhD) в галузі права, доцент, професор Європейського професійного докторату, MBA, адвокат (Чехія)

ЗМІСТ

ГУМАНІТАРНА І ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

- Шевченко Сергій Олексійович
ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ 7

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

- Ковалів Мирослав Володимирович, Скриньковський Руслан Миколайович,
Єсімов Сергій Сергійович, Козяр Роман Якович, Гудима Віталій Валерійович
ОХОРОННА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ .. 12

РЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

- Haiduchenko Svitlana, Kalashnikova Khrystyna, Baklanov Oleksii
PROGRAMME-TARGETED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES AND RURAL AREAS..... 21

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

- Архипенко Світлана Вікторівна, Адамовська Вікторія Сергіївна
ДОКУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
В СИСТЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ..... 26

- Василенко Надія Володимирівна, Семко Майя Іванівна,
Стахова Олена Анатоліївна, Халецький Андрій Вікторович,
Сітарський Сергій Миколайович, Черняк Анатолій Іванович
МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ... 32

- Макаренко Максим Валерійович
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ:
СУТНІСТЬ ТА БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ 39

ІНШЕ

- Мешко Наталія Петрівна, Мамедова Дарина Романівна
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕДІАМЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ..... 44

CONTENTS

HUMANITARIAN AND POLITICAL SECURITY OF THE STATE

Shevchenko Serhii

APPROACHES TO THE IMPROVEMENT OF THE STATE POLICY OF NATIONAL PATRIOTIC
EDUCATION IN UKRAINE 7

NATIONAL SECURITY OF THE STATE

Kovaliv Myroslav, Skrynkovskyy Ruslan, Yesimov Serhii,

Koziar Roman, Hudyma Vitaliy

THE PROTECTIVE FUNCTION OF THE UKRAINIAN STATE IN THE CONDITIONS
OF EUROPEAN INTEGRATION 12

REGIONAL MANAGEMENT AND LOCAL SELF-GOVERNMENT

Haiduchenko Svitlana, Kalashnikova Khrystyna, Baklanov Oleksii

PROGRAMME-TARGETED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL
COMMUNITIES AND RURAL AREAS..... 21

FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION MECHANISMS

Arkhyenko Svitlana, Adamovska Viktoriia

DOCUMENTS OF STRATEGIC PLANNING OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF UKRAINE
IN THE SYSTEM OF NORMATIVE AND LEGAL REGULATION 26

Vasylenko Nadiia, Semko Maiia, Stakhova Olena, Khaletskyy Andriy,

Sitarskyi Serhii, Cherniak Anatolii

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE EDUCATION SYSTEM UNDER
MARTIAL LAW 32

Makarenko Maksym

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONDITIONS OF AN EXTRAORDINARY
EPIDEMIOLOGICAL SITUATION: ESSENCE AND BASIC CATEGORIES 39

OTHER

Meshko Nataliia, Mamedova Daryna

DIRECTIONS FOR IMPROVING MEDIA MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ENSURING
NATIONAL SECURITY OF UKRAINE 44

УДК 354:65.014.1.477

Шевченко Сергій Олексійович

*доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри управління та адміністрування
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

Shevchenko Serhii

*Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Management and Administration
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*

ORCID: 0000-0002-0079-3069

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8804

ГУМАНІТАРНА І ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

APPROACHES TO THE IMPROVEMENT OF THE STATE POLICY OF NATIONAL PATRIOTIC EDUCATION IN UKRAINE

Анотація. У статті представлено результати визначення інституційного й організаційно-функціонального підходів до вдосконалення державної політики національно-патріотичного виховання в Україні. Застосування цих підходів дозволило виявити, що в сучасних умовах повномасштабної агресії проти України її молоді надано обмежені можливості для реалізації своїх потреб та інтересів. Воєнний стан загалом передбачає обмеження певних конституційних прав, у тому числі право на освіту. Проте в межах цього наукового дослідження доведена необхідність формування національно-патріотичного виховання в українській молоді за будь-яких умов, тобто як у мирний час, так і в період дії воєнного стану, режим якого встановлено наразі на вітчизняних теренах. На цій підставі обґрунтовано, що національно-патріотичні цінності, по-перше, повинні займати лідируючі позиції в системі всіх ціннісних орієнтацій сучасної молоді. А по-друге, національно-патріотичне виховання не має зводитися тільки до військово-патріотичного. З цієї метою запропоновано системно розглядати патріотизм як складний феномен, що передбачає вивчення власної історії, національної літератури, музики, спорту та інших досягнень своєї країни. У цьому контексті наполягається на реалізації заходів державної політики у сфері національно-патріотичного виховання в межах оновленого організаційно-правового механізму такої політики. Серед цих заходів визначена необхідність щодо формування зацікавленості в молоді з приводу нових видів і форм патріотичної виховної діяльності, розробка планів, які б дозволили вести роботу за такими пріоритетними напрямками: 1) пропаганда здорового способу життя, спорту та туризму; 2) виховання молоді в дусі поваги до героїчного минулого своєї Батьківщини; 3) вивчення її історії, культури, традицій; 4) формування національно-патріотичної свідомості в української молоді.

Ключові слова: державна політика, механізми, удосконалення, формування національно-патріотичного виховання, Україна.

Summary. The article presents the results of determining the institutional and organizational-functional approaches to improving the state policy of national-patriotic education in Ukraine. The application of these approaches made it possible to reveal that in the modern conditions of full-scale aggression against Ukraine, its youth are given limited opportunities to realize their needs and interests. Martial law generally involves restrictions on certain constitutional rights, including the right to education. However, within the scope of this scientific study, the need for the formation of national-patriotic education among Ukrainian youth has been proven under any conditions, that is, both in peacetime and during the period of martial law, the regime of which is currently established on the national territory. On this basis, it is substantiated that national-patriotic values, first of all, should occupy leading positions in the system of all value orientations of modern youth. And secondly, national-patriotic education should not be reduced only to military-patriotic education. For this purpose, it is proposed to systematically consider patriotism as a complex phenomenon, which involves the study of one's own history, national literature, music, sports and other achievements of one's country. In this context, it is insisted on the implementation of state policy measures in the field

of national-patriotic education within the framework of the updated organizational and legal mechanism of such policy. Among these measures, the need to generate interest in young people regarding new types and forms of patriotic educational activities, development of plans that would allow work to be carried out in the following priority areas: 1) promotion of a healthy lifestyle, sports and tourism; 2) education of youth in the spirit of respect for the heroic past of their Motherland; 3) study of its history, culture, traditions; 4) formation of national-patriotic consciousness among Ukrainian youth.

Key words: state policy, mechanisms, improvement, formation of national and patriotic education, Ukraine.

Постановка проблеми. Сучасна державна політика в Україні передбачає впровадження механізмів соціального розвитку, зокрема молоді. Цьому покликані сприяти прийняті правові документи у зазначеній сфері, а саме: Стратегія національно-патріотичного виховання (2019 р.), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (2022 р.) тощо [1]. Ці документи закладають основу для формування оновленого організаційно-правового механізму державної політики у сфері національно-патріотичного виховання України. Він покликаний визначити загальну стратегію цілеспрямованого процесу виховання дітей і молоді, що (стратегія) реалізується шляхом комплексної взаємодії органів публічної влади, закладів середньої освіти, профтехосвіти та вищої освіти, громадських організацій та інших публічних інституцій [там само]. Відтак, актуальним є проведення наукового дослідження щодо особливостей системної роботи, яку мають проводити школи, коледжі, університети та інші заклади освіти, для формування свідомості громадянина-патріота. З огляду на інтеграційні прагнення України можемо відзначити, що українець-патріот повинен діяти на основі як національних цінностей, так й європейських. Це пріоритети, яких має неухильно дотримуватися і окремо взятий громадянин, і суспільство загалом, інакше можливі прояви напруження, хаосу та невдоволення з його боку, але ж ніяк не розвитку суспільних правовідносин.

Крім того, важливість формування національно-патріотичного виховання зумовлена зовнішньою агресією проти України. Війна проти неї — це той загрозливий, дестабілізуючий фактор, метою якого є безповоротне руйнування всіх соціально-економічних систем зсередини. У той же час, протистояти негативному впливу такого фактору можливо і потрібно як раз, починаючи з цих соціально-економічних систем. Як відомо, вони мають ціль функціонування і містять у своєму складі людей як елементи, тобто такі системи представляють собою надзвичайно складні об'єкти (наприклад, сім'я, громада, університети та ін.) [2]. Усе це вказує на необхідність визначення підходів до формування оновленого організаційно-правового механізму державної політики національно-патріотичного виховання в Україні в контексті активізації в межах цього процесу соціально-економічних систем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні, правові, економічні та інші аспекти формування та реалізації державної політики у сфері національно-патріотичного виховання досліджувалися в наукових роботах В. Бакуменка, С. Белая, Л. Белової, О. Борисенко, С. Вавренюка, Л. Грень, С. Домбровської, О. Крюкова, І. Лопушинського, В. Лугового, В. Мороза, С. Мороз, І. Парубчака, А. Помази-Пономаренко, О. Поступної, І. Семенець-Орлової, В. Сиченка, В. Степанова, В. Тертички, В. Садкового, А. Хмирової та ін. [2; 3]. Не применшуючи значних здобутків учених, можемо зазначити, що вимагають комплексного визначення підходи до вдосконалення організаційно-правового механізму державної політики у сфері національно-патріотичного виховання в Україні. Адже цей механізм передбачає системність забезпечення соціального розвитку, починаючи з формування такого виховання на найнижчому рівні системи освіти.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є визначення підходів до вдосконалення державної політики національно-патріотичного виховання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Одним із пріоритетних напрямків розвитку сучасного суспільства є виховання молодого покоління. З огляду на це особливої актуальності для держави набуває проблема національно-патріотичного виховання. Наразі для розвитку та процвітання держави мало, щоб людина здобула освіту у вузькій спеціалізації. Важливим фактором стає бажання людини працювати та всіляко сприяти розвитку своєї країни загалом і конкретно взятої території (громади), на якій проживає людина. Для цього з раннього віку в дітей і молоді необхідно формувати любов до героїчного минулого та культури свого народу, гордість за рідну мову та Вітчизну. Ця проблема актуальна і значуща для України як ніколи сьогодні, оскільки майбутнє нашої держави залежить від підростаючого покоління і перед управлінцями, педагогами в школах, коледжах, університетах виникає непросте завдання: сформувати у кожної молодої людини всі необхідні якості, які, у свою чергу, закладуть базис для подальшого соціально-економічного розвитку особистості зі сталою життєвою позицією громадянина-патріота.

У суспільстві більшою мірою нав'язуються пріоритети приватних інтересів над моральними та релігійними цінностями, а також патріотичною

свідомістю. Традиційні та сучасні основи виховання й освіти передбачають таке: релігійні чесноти; загальнолюдські цінності гуманізму; педагогіку поваги до старших та спільної праці; розвиток творчої особистості й отримання нею найбільш актуальних знань; оперативність в реагуванні на мінливі кон'юктурні умови ринку; самообмеження та самоствердження; задоволення приватних (особистих) потреб; інтерес до культури (вітчизняної, європейської, азійської тощо); винятковий інтерес до іноземних мов та іноземних традицій [3]. Група вчених зазначають, що криза в соціально-економічному розвитку країни та суспільства відбувається «у свідомості людей». Система колишніх духовних цінностей та орієнтирів втрачається, а нові формуються поступово, не завжди на випередження. Відтак, одним із актуальних питань є формування національно-патріотичного виховання сучасної молоді. Бути патріотом — природна потреба людей, задоволення якої постає як умова їхнього матеріального та духовного розвитку, утвердження гуманістичного способу життя, усвідомлення своєї історичної культурної, національної та духовної приналежності до Батьківщини та розуміння демократичних перспектив її розвитку у сучасному світі. Загальна потреба у національно-патріотичному вихованні особистості займає важливе місце в системі державної політики України. Для чіткішого уявлення даного поняття, розглянемо структуру цієї системи. Ураховуючи загальні принципи державного управління можемо виокремити такі її елементи у сфері національно-патріотичного виховання:

- мету та завдання (забезпечити оптимальне функціонування об'єкта державної політики за допомогою результативної діяльності її суб'єктів);
- функції (основні та допоміжні, що передбачають планування, прогнозування, організацію, координацію, регулювання, моніторинг, аналіз, облік, удосконалення (корегування), інформування тощо);
- методи (правові, організаційні, економічні, фінансові, інформаційні, кадрові та інші ресурсні методи державної політики);
- суб'єктів (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання та інші публічні інституції);
- об'єкт (сфера національно-патріотичного виховання молоді).

Усі ці елементи системи державної політики національно-патріотичного виховання становлять базис функціонування її організаційно-правового механізму. Очевидно, що його ключовими методами й інструментами державної політики є правові, організаційні та інформаційні. Вони покликані забезпечити в процесі національно-патріотичного виховання формування його компонентів, що можна згрупувати в такі блоки:

- когнітивний — певний рівень знань з історії своєї Батьківщини, що дозволяє сформувати шанобливе ставлення та гордість за минуле своєї країни;
- мотиваційний — передбачає певний рівень сформованості потреб і мотивів, націлених на активну творчу діяльність і пізнання нового;
- емоційний — поєднує у собі позитивні переживання особистості щодо історичного минулого країни, гордість за історичні події та подвиги предків;
- творчий — це прагнення в поведінковому аспекті примножувати і створювати історію сьогодні, передбачає активну позицію до дій [2; 3].

Таким чином, патріотизм може бути сформований лише внаслідок узгодженого впливу на свідомість, емоційно-вольову сферу у поєднанні з організацією відповідної діяльності. На цій підставі можемо зазначити, що нормативно-правові документи у досліджуваній сфері мають включати такі положення щодо національно-патріотичного виховання молоді в Україні:

- формування у молоді любові до власної країни, формування у молоді стійкого бажання сприяти соціально-економічному розвитку держави та прагнення захищати її від ворогів. Реалізація цієї мети залежить від виконання в тій чи іншій мірі конкретних завдань, основними з яких на даний момент є формування глибокої поваги до національної спадщини, традицій, звичаїв, культури, релігій народу;
- викарбування шанобливого ставлення до державних символів, що є, до того ж, конституційною задекларованою вимогою (ст. 20 Конституції України [1]). За публічну наругу над держсимволами наступає кримінальна відповідальність, що передбачає покарання у вигляді штрафу від 17 до 68 тис. грн. або арешту на строк до 6 місяців, або позбавлення волі на строк до 3 років;
- виховання почуття у молоді національної свідомості, згуртованості, тобто монолітної єдності народу в межах міжнародної спільноти;
- прищеплення почуття шани та поваги до державної мови;
- фізичне виховання, організація виконання оборонно-спортивних комплексів та нормативів;
- виховання поваги до сектору безпеки й оборони, а також захисників Вітчизни, рятувальників, медиків та інших осіб, чия професія передбачає захист і допомогу життю та здоров'ю громадян;
- формування у молоді морально-психологічної та фізичної готовності до виконання ними конституційного обов'язку із захисту України;
- виховання почуття важливості до інтеграції в рамках міжнародного співробітництва тощо.

На наш погляд, дані заходи варто законодавчо оформити в межах відповідного закону, а також інших підзаконних актах, зокрема, у Стратегії національно-патріотичного виховання (2019 р.),

Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року (2022 р.) [1].

Зважаючи на те, що організаційно-правовий механізм державної політики у сфері національно-патріотичного виховання передбачає активну участь у цьому процесі громадських організацій, можемо відзначити, що такі організації дозволяють здійснювати патріотичне виховання молоді за більш ширшим спектром напрямів. Певну роль у національно-патріотичному вихованні відіграють відділи у справах молоді, управління внутрішньої політики, депутати місцевого скликання, волонтери та ін. Однією із дієвих форм патріотичного виховання молоді є створення відповідних профільних клубних формувань. Такі патріотичні клуби створюються установами культури разом із кадетськими корпусами, закладами вищої освіти зі спеціальним статусом, відділами органів внутрішніх справ (поліції, нацгвардії, ДСНС України тощо), управліннями внутрішньої політики місцевих державних адміністрацій, відділами у справах молоді та ін. Одним із напрямків таких клубів є інформаційно-пропагандистська робота, у межах якої дівчата й юнаки обговорюють актуальні події у світі, питання економічного, соціально-політичного розвитку країни та її регіонів, події культурного життя тощо. Традицією має стати проведення військово-спортивних і патріотичних заходів в ігровій формі, що є корисною школою підготовки молоді до служби у лавах Збройних Сил України, органів внутрішніх справ та інших органів сектору безпеки й оборони. Поступово ефективним засобом патріотичного виховання молоді залишаються музеї, виставки з приводу військових подій на території України. Так, у м. Харкові була відкрита виставка народного художника України Віктора Ковтуна «Там, де ми є» — експозиція у залах Харківського художнього музею [4]. Проте, на жаль, на виконання рішення засідання Ради оборони Харківської області (Протокол № 3 від 28.03.2023) та листа Департаменту культури і туризму Харківської обласної військової адміністрації № 05–24/508 від 18.04.2023 про заборону масових заходів в приміщеннях театрів, концертних установ, філармоній, клубів, музеїв і бібліотек незалежно від форми власності

в умовах воєнного стану роботу виставки «Там, де ми є» поки було припинено [там само]. У той же час, даний факт засвідчує затребуваність серед громадськості подібних просвітницьких заходів і формування національно-патріотичної свідомості в населення загалом і молоді зокрема навіть за умов невизначеності та нестабільності.

Висновки. Таким чином, можна дійти висновку, що в сучасних умовах повномасштабної агресії проти України її молоді надано обмежені можливості для реалізації своїх потреб та інтересів. Воєнний стан загалом передбачає обмеження певних конституційних прав, у тому числі право на освіту (ст. 53, ч. 2 ст. 64 та ін. Конституції України [1]). У той же час, проведені дослідження дали змогу наполягати на необхідності формування національно-патріотичного виховання в української молоді за будь-яких умов (у мирний час чи у період дії воєнного стану). На цій підставі обґрунтовується теза, що національно-патріотичні цінності в системі всіх ціннісних орієнтацій сучасної молоді повинні займати лідируючі позиції, а патріотичне виховання зводиться не тільки до військово-патріотичного. Наполягається, що коректніше розглядати патріотизм як феномен, який включає вивчення власної історії, національної літератури, музики, спорту та інших досягнень своєї країни. У цьому контексті важливою є реалізація заходів державної політики в межах її оновленого організаційно-правового механізму. Серед цих заходів визначені такі, як формування зацікавленості в молоді щодо нових видів і форм патріотичної виховної діяльності, розробка планів, які б дозволили вести роботу за такими пріоритетними напрямками: 1) пропаганда здорового способу життя, спорту та туризму; 2) виховання молоді в дусі поваги до героїчного минулого своєї Батьківщини; 3) вивчення її історії, культури, традицій; 4) формування національно-патріотичної свідомості в української молоді. Використання сучасних підходів до процесу національно-патріотичного виховання повинно дозволити молоді по-новому поглянути на свою країну, глибше осмислити особисту причетність до її історії та культури, усвідомити свою роль у зміцненні та розвитку Батьківщини.

Література

1. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
2. Помаза-Пономаренко А.Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державно-управлінські аспекти: монографія. Х.: Діса Плюс, 2017. 270 с.
3. Садковий В.П., Домбровська С.М., Шведун В.О., Вавренюк С.А. Державне управління виховним процесом в закладах вищої освіти України: монографія. Х.: НУЦЗУ, 2019. 352 с.
4. У Харкові закрили виставку про війну через кілька днів після відкриття: з якої причини. URL: <https://gx.net.ua/obshhestvo/region/u-harkovi-zakrili-vistavku-pro-vijnu-cherez-kilka-dniv-pislya-vidkrittia-z-yakoi-prichini-foto.html>.

References

1. Ofitsiyni veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Pomaza-Ponomarenko A. (2017). Sotsialnyi rozvytok i bezpeka rehioniv: derzhavno-upravlinski aspekty: monohrafiia [Social development and security of regions: state and administrative aspects]. Kharkiv: NUTSZU. [in Ukrainian].
3. Sadkovy V.P., Dombrovska S.M., Shvedun V.O. & Vavrenyu k S.A. (2019). Derzhavne upravlinnia vykhovnym protsesom v zakladyakh vyshchoi osvity Ukrainy: monohrafiia [State management of the educational process in higher education institutions of Ukraine]. Kharkiv: NUTSZU. [in Ukrainian].
4. U Kharkovi zakryly vystavku pro viinu cherez kilka dniv pislia vidkryttia: z yakoi prychyny [In Kharkiv, an exhibition about the war was closed a few days after its opening: for what reason]. Retrieved from <https://gx.net.ua/obshhestvo/region/u-harkovi-zakrili-vistavku-pro-vijnu-cherez-kilka-dniv-pislya-vidkrittia-z-yakoi-prichini-foto.html>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 22.04.2023

УДК 342.951:796.(477)

Ковалів Мирослав Володимирович
кандидат юридичних наук, професор
Львівський державний університет внутрішніх справ
Kovaliv Myroslav
PhD in Law, Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-9730-8401

Скриньковський Руслан Миколайович
кандидат економічних наук, професор
Львівський університет бізнесу та права
Skrynkovskyi Ruslan
PhD in Economics, Professor
Lviv University of Business and Law
ORCID: 0000-0002-2180-8055

Єсімов Сергій Сергійович
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський державний університет внутрішніх справ
Yesimov Serhii
PhD in Law, Associate Professor
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0002-9327-0071

Козяр Роман Якович
кандидат юридичних наук
Управління Служби безпеки України в Рівненській області
Koziar Roman
PhD in Law
Office of the Security Service of Ukraine in Rivne region
ORCID: 0000-0001-9669-2758

Гудима Віталій Валерійович
кандидат юридичних наук
Управління Служби безпеки України у Львівській області
Hudyma Vitaliy
PhD in Law
Office of the Security Service of Ukraine in Lviv region
ORCID: 0000-0001-6708-3910

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8695

ОХОРОННА ФУНКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

THE PROTECTIVE FUNCTION OF THE UKRAINIAN STATE IN THE CONDITIONS OF EUROPEAN INTEGRATION

Анотація. У статті на підставі чинного законодавства розглянуто охоронну функцію Української держави в умовах воєнної експансії Російської Федерації, входження України в єдиний європейський економічний і політичний простір. Предметом дослідження є правові норми, що визначають охоронну функцію держави, чинне законодавство України

та практику застосування; теоретичні проблеми охоронної функції держави. У роботі застосовувався діалектичний метод, що дозволив досліджувати охоронну функцію комплексно, у розвитку та у зв'язку з іншими явищами соціальної дійсності та структурно-правовий, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи. Зазначено, що охоронна функція держави — це обумовлений її соціальним призначенням правовий вплив, спрямований на охорону найважливіших економічних, політичних, культурних, духовних, особистих та інших відносин. Охоронна функція забезпечує дію всіх загальносоціальних функцій держави. Ознаками функцій держави є: предметна діяльність держави в різних сферах життя; безпосередній зв'язок між сутністю держави та її соціальним призначенням, яка реалізується у вигляді відповідних функцій; спрямованість функцій держави на виконання конкретних завдань та досягнення тих або інших цілей; реалізація функцій здійснюється у певних формах та особливими методами, властивими державній владі. Аналізується значення охоронної функції держави у контексті захисту природного середовища, національної культури, що безпосередньо зв'язано з суверенітетом та захистом національних інтересів у контексті російської воєнної експансії в умовах окупації частини Донецької та Луганської області та Криму. Критикуються погляди на проблему обмеження суверенітету в умовах європейської інтеграції щодо охоронної функції держави представників російського наукового середовища. Також зроблено висновок, що Росія є державою-терористом і державою-спонсором тероризму, а її політичний режим — неонацистський за своєю суттю і практикою; Україна — демократична держава, яка діє в інтересах Українського народу, приєднується до Європейського Союзу у дуже короткій перспективі.

Ключові слова: європейська інтеграція, охоронна функція, Україна, експансія Російської Федерації, держава-терорист, держава-спонсор тероризму.

Summary. The article examines the protective function of the Ukrainian state in the conditions of the military expansion of the Russian Federation, Ukraine's entry into the single European economic and political space on the basis of current legislation. The subject of the research is the legal norms that determine the protective function of the state, the current legislation of Ukraine and the practice of application; theoretical problems of the protective function of the state. The dialectical method was used in the work, which made it possible to investigate the protective function comprehensively, in development and in connection with other phenomena of social reality, and structural-legal, comparative-legal and formal-legal methods. It is noted that the protective function of the state is a legal influence determined by its social purpose, aimed at protecting the most important economic, political, cultural, spiritual, personal and other relations. The protective function ensures the operation of all general social functions of the state. Signs of the state's functions are: substantive activity of the state in various spheres of life; direct connection between the essence of the state and its social purpose, which is implemented in the form of relevant functions; orientation of the functions of the state to the performance of specific tasks and the achievement of certain goals; implementation of functions is carried out in certain forms and special methods characteristic of state power. The significance of the protective function of the state in the context of the protection of the natural environment, national culture, which is directly related to sovereignty and the protection of national interests in the context of Russian military expansion in the conditions of the occupation of parts of Donetsk and Luhansk regions and Crimea, is analyzed. Views on the problem of limiting sovereignty in the conditions of European integration regarding the protective function of the state of representatives of the Russian scientific environment are criticized. It was also concluded that Russia is a terrorist state and a state sponsor of terrorism, and its political regime is neo-Nazi in essence and practice; Ukraine is a democratic state, that acts in the interests of the Ukrainian people and will join the European Union in the very short term.

Key words: European integration, security function, Ukraine, expansion of the Russian Federation, terrorist state, state sponsor of terrorism.

Постановка проблеми. Функціональні властивості держави і права в умовах європейської інтеграції набувають все більшої актуальності та наукової популярності. Водночас подібні питання нерідко розглядаються в якості очевидних, що не вимагають аналітичного підходу. Не завжди звертається увага на те, що в даних умовах структура і зміст функцій держави зазнають помітних змін. Концептуальна модель реалізації охоронної функції держави на сучасному етапі не може вважатися системною, цілісною та науково обґрунтованою у відриві від аналізу факторів і закономірностей, обумовлених експансією Росії, з якими необхідно рахуватися. Розгляд особливостей реалізації охоронної функції держави має здійснюватися при одночасній постановці та вирішенні питань:

сутності, телеології та змісту європейської інтеграції; соціального призначення держави в умовах її домінування; співвідношення юридичної та фактичної рівності учасників інтеграційних процесів. Розгляд цих проблем має здійснюватися на основі характеристики мети, завдань, структури та методів реалізації охоронної діяльності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у дослідження проблем інтеграції та співпраці України з ЄС внесли вчені і практики: І. Бережнюк, С. Боротничек, А. Гальчинський, О. Корнієвський, В. Опришко, Н. Пирець, П. Пашко, В. Посельський, М. Тонев, Є. Холстиніна, О. Дугіна, З. Бжезинський, О. Ледяєва і С. Хантінгтон. Дослідження інтеграційних процесів знайшли відображення у працях вчених: у галузі

міжнародного права — П. Бірюкова, В. Кашина, Л. Полежарової, І. Петраша; в галузі європейського права — Л. Ентіна, Г. Толстопятенка, І. Селігмана, П. Бейкера, Р. Дєрнберга, Дж. Пєппєра, Ж. Тускоза, Х. Люкоти, К. Джанні, А. Філіпа, К. Сікера, В. Гаснера, К. Вогєля та ін. Охоронна функція в умовах інтеграції базується на суверенітеті держави з тією особливістю, що взаємодія потребує визначення в цих умовах специфіки інтеграційного процесу та його узагальнення з позиції юридичної науки і національної безпеки.

Мета статті. Метою статті є дослідження охоронної функції Української держави в сучасних умовах, в умовах європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні охоронні цілі і завдання, що розглядаються у зв'язку з загрозами інтересам українського суспільства, надає охоронній функції характер найважливішого засобу збереження суспільства та держави як певної органічної цілісності. Справа в тому, що в умовах експансії Росії (через збройну агресію, політико-дипломатичний тиск, економічне насилля тощо) спостерігається небезпечно розмивання не тільки національних, а й загальнолюдських цінностей, що здатне обернутися нівелюванням їх значення як основи гуманізації суспільства. З огляду на найтісніший зв'язок цінностей і мети, експансія Російської Федерації (точніше, її негативний потенціал) негативно, руйнівню впливає на визначення мети держави.

Цікавий той історичний факт, що у Росії були конституційно закріплені глобальні амбіції з перебудови світової системи — перемога соціалізму в усіх країнах (Конституція РРСФР 1918 року); світова радянська соціалістична республіка (Конституція СРСР 1924 року); програма Ліберально-демократичної партії Росії (правонаступниці аналогічної партії в СРСР) розглядає відновлення Росії в кордонах СРСР, а представники цієї партії перебувають у вищих законодавчих органах Російської Федерації з 1992 року.

Якщо в збереженні загальносвітових цінностей кожна держава може лише брати участь, доповнюючи колективні зусилля, то охорона інтересів суспільства, уособленням якого вона виступає, стає головним проявом соціального призначення. В умовах європейської інтеграції загальносвітові цінності схильні до деструктивних змін в меншій мірі, ніж внутрішньодержавні. У зв'язку з цим, національні інтереси повинні на рівних конкурувати із європейськими завданнями, і симетрично визначати стратегію та тактику реалізації охоронної функції держави, утворюючи її ціннісно-сміслові підстави на сучасному етапі. Незважаючи на об'єктивну прогресивність цілого ряду закономірностей і процесів, європейська інтеграція все частіше отожднюється з викликами, з якими Україна стикається, перш за все, в силу імперських амбіцій

Росії. Аналіз деяких схем і механізмів вирішення регіональних міжнародних проблем змушує задатися питанням про те, чи не виступає ідея європейської інтеграції прикриттям, як визначає ряд російських авторів, для здійснення цілей, які в корені відрізняються від привабливих декларацій.

Необхідно серйозно поставитися до думки про реалізацію проекту «русского мира» Росією, метою якого виступає виведення конфліктів у власному суспільстві зовні, перенесення їх на відносини з країнами пострадянського простору, включаючи Україну та країни, які не входили до Варшавського договору, але мали тоталітарний характер, щоб використовуючи їх можливості і ресурси, встановити свій світовий порядок. Сучасні російські дослідники з юридичної і економічної точки зору виправдовують втручання у внутрішні справи України та інших країн, з позиції російського погляду на роль Росії у світі, користуючись науковими розробками І. Ільїна, В. Лазарева, О. Куцафіна щодо впливу європейської культури на розвиток суспільства. Звідси очевидно, що це є російський імперіалістичний підхід, який немає нічого спільного з наукою і розвитком суспільства.

Концепція охоронної функції держави, в тому числі її науково-ідеологічна та цільова складові, повинна відрізняти європейську інтеграцію, що має в своїй основі об'єктивну необхідність в колективному вирішенні наявних проблем, від штучної, нав'язаної апологетами ідеалів «російської цивілізації» на основі процесів економічного домінування сировинними ресурсами у межах старих (Співдружність Незалежних Держав) і нових (Євразійський Союз) об'єднань, не говорячи вже про типи і рівні корупції чи підходи до боротьби з корупцією в різних сферах.

Головною метою охоронної функції повинна виступати безпека суспільства у всьому різноманітті її сторін. У даному випадку негативні чинники економічної і військової експансії Росії необхідно розглядати в якості зовнішніх джерел загроз безпеці. У доктрині «русского мира» (ідеології війни) лежить нехтування нормами міжнародного права, суверенітетом інших держав, правами і свободами громадян тощо, а також подається інформація, спрямованої на виправдання злочинів і злочинного характеру ідей та дій російської влади.

В умовах європейської інтеграції найбільш рельєфно проявляються властивості зовнішньої системності охоронної діяльності, тобто її здатності забезпечувати цілісність і розвиток системи (суспільства та держави) в умовах нестабільного зовнішнього середовища, яке, стаючи все більш агресивнішим, виявляє помітний вплив на розвиток суспільства, водночас не завжди ефективно, але позитивно.

Охоронна функція виступає необхідним елементом, певною підсистемою, забезпечуючи цілісність

і поступальний розвиток суспільства. Якщо взяти до уваги положення сучасних теорій розвитку суспільства, економічний підтекст європейської інтеграції, то необхідно визнати, що європейська інтеграція неминуче спричинить зміни в надбудовних категоріях.

Найбільш вразливим стає суверенітет, в зв'язку з чим, діяльність держави щодо охорони суверенітету в умовах європейської інтеграції буде найбільш помітним і необхідним проявом її зовнішньої системності. Суверенітет — необхідна умова існування держави, гарант розвитку суспільства і особи, невід'ємна та необхідна константа в умовах європейської інтеграції.

На думку російських авторів останнє впливає на сутнісні характеристики держави, основним з яких виступає суверенітет. Саме він є основним об'єктом негативного, руйнівного впливу і умовах європейської інтеграції, а його ослаблення та подальша модернізація, це необхідна умова стійкого розвитку країн Європейського Союзу. Ідея відмирання суверенітету стає засобом ідеологічного маніпулювання національною самосвідомістю в інтересах домінуючих регіональних суб'єктів міжнародних відносин [1, с. 370–371]. У даному випадку слід підтримати точку зору тих вчених, які критично оцінюють вищезазначений підхід і вважають, що пропозиція відмовитися від суверенітету рівнозначна відмові від принципу територіальної цілісності держави. Ніякі глобальні інтереси не можуть вести до заперечення верховенства державної влади на своїй території, території даної держави, від економічного, політичного, військового та іншого впливу ззовні, що повністю підтверджується установчими документами Європейського Союзу і практикою Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини.

Охорона суверенітету в контексті проблеми, що розглядається, набуває значення по відношенню до інших об'єктів державної охорони. Пасивність держави у охороні суверенітету істотно ускладнюють реалізацію інших охоронних завдань держави: охорону прав і свобод, духовності та культури, здоров'я і моральності, природи тощо.

Істотним фактором, з яким необхідно рахуватися при здійсненні охорони суверенітету, слід вважати ту обставину, що Україна — досить багата ресурсами країна, здатна забезпечити національні інтереси на основі свого власного геополітичного потенціалу.

Реалізація охоронної функції повинна будуватися на основі поєднання гнучкості та прагматичності міжнародної політики з непохитністю в охороні та захисту національних інтересів, забезпечення яких можливо тільки в умовах суверенної державності та економічної самодостатності. У даному випадку охоронна функція держави як би врівноважує тенденцію європейської поступливості

держави та по відношенню до держави стає функцією її самозбереження.

Кінцевим підсумком охоронного впливу держави є забезпечення цілісності держави як феномена. Завдання держави полягає не тільки в запобіганні та відображенні небезпеки, яка загрожує праву, але й в охороні та захисту безпосередньо самої країни. Збереження держави в умовах експансії Росії має особливе значення та сенс, так як втрата хоча би частини суверенітету створить умови, при яких європейська інтеграція стане не можливою. Цей аспект, насправді, є досить важливим.

У народів Європи цінність державності поєднується цінностями власності та свободи. З цієї причини ідеї про державу в Європейському Союзі динамічніші, ототожнюються з корпорацією публічного управління, організації, яка надає публічні послуги громадянському суспільству, це, як зазначає німецький дослідник К. Шмідт-Ассманн [2] дає змогу прийняття сукупності рішень і дій органами державної влади, які не суперечать національним інтересам і цінностям, не допускаючи деградацію особистості, руйнування суспільства і його політичної організації [2, с. 22–23].

З погляду значної більшості авторів, у Росії держава (відповідно, державна влада) відіграє особливу роль у визначенні долі російської цивілізації, є в силу певних чинників вищим джерелом єдності та порядку, вищим за права людини. Як зазначає О. Кутафін: «На жаль, — категорія прав людини все частіше використовується для того, щоб припадати у внутрішні справи інших країн. Активна пропаганда ідей про перевагу прав людини над суверенітетом держави призводить до обґрунтування можливості втручання іноземних держав у наші внутрішні справи» [3, с. 5]. У новітньому контексті: «Піднесення принципу пріоритету прав людини може виступати благодатним середовищем для ідеології егоїзму, сприяти недооцінці громадських інтересів» (мається на увазі російської національності) [1, с. 375]. Ці твердження, представлених у працях [1; 3], є катастрофою російської юридичної науки, що спрямовані на виправдання імперіалістичних амбіцій і злочинного характеру ідей та дій Росії.

Охорона суверенітету тісно пов'язана з охороною прав і свобод людини, яка на сучасному етапі виступає центральним елементом і, мабуть, найгострішою проблемою в змісті охоронної функції в умовах європейської інтеграції України. Необхідно відзначити, що права та свободи набули характеру першочергової турботи держави не відразу.

В історичному аспекті, з погляду на радянське минуле, в міру класової поляризації суспільства права поступово зосередилися в руках економічно пануючого класу, в той час як обов'язки були покладені на представників інших класів. Це твердження у певній мірі відображає реальний

стан російського суспільства, де панівна нація, експлуатуючи природні ресурси, які знаходяться на території проживання інших менш численних народів, усілякими методами підтримує концепцію особливості російської державності та відповідним чином пропонує різні сценарії експансії як у внутрішніх справах щодо Осетії, Татарстану або Чечні, так у зовнішніх щодо України, Грузії, Молдови та Сирії. Функція держави перетворюється на протилежність — деструктивну функцію.

Багато принципів прав людини, такі як невідчужуваність, рівність і загальність, державні гарантії, на ранніх етапах не були сформовані і стали результатом тривалого, повного драматизму історичного розвитку. За своїм лідерством в ієрархії правових цінностей права та свободи людини багато в чому зобов'язані ліберальним ідеям, що вплинули на розвиток політичної та правової системи України завдяки євроатлантичним інтеграційним процесам.

В умовах експансії Росії щодо України виникає проблема зіткнення ідеї національно-державної ідентичності та суверенітету з правами людини на території анексованого українського Криму та окупованої частини Донецької і Луганської областей Росією. У Росії суверенітет України не поважають. Вважають, що суверенітет держави не дуже важливий, а коли справа доходить до суверенітету, наприклад, Криму, це пропагується, свідчить про неоднозначність. Водночас російське суспільство не відкидає цих протиріч, сприймає оточуючий світ ворожим, а також не усвідомлює і не бачить усієї жорстокості російської влади по відношенню до свого ж народу.

До проблем охорони суверенітету, прав і свобод людини тісно примикають питання, пов'язані зі збереженням культурної спадщини народу. У такому контексті необхідно говорити про духовно-культурний суверенітет країни та про національні культурні права (як індивідуальні, так і колективні).

Деякими російськими авторами зазначений вище підхід до прав людини розглядається як форма тоталітаризму. У ХХІ ст. занепокоєння викликає те, що не можливо реанімувати комуністичний режим, а нові, приховані варіанти контролю над суспільною свідомістю здатні нівелювати всю гаму суспільних явищ і знищити духовну складову кожної нації. Проблема прав і свобод людини може розглядатися в площині правової культури суспільства. Орієнтація сучасного суспільства на всебічну лібералізацію соціальних зв'язків веде до гуманізації людського буття та в кінцевому підсумку до поєднання інтересів особи і інтересів суспільства, що характерно до європейського підходу до даної проблеми.

Тут одним з ключових моментів виступає загроза виникнення пострадянської людини, для якої ідеали «руського мира» у контексті мови спілкування є визначальними. Визначити специфіку її

духовного світу можна як тотальну впевненість у перевазі радянської російськомовної культури над іншими культурними утвореннями. Тому зіткнення радянських і традиційних національних установок неминуче буде загострювати проблему вибору справжньої, істинної мети життя людини.

Охорона культури, збереження культурної спадщини може та повинно претендувати на статус підфункції в структурі охоронної функції Української держави в умовах експансії Росії.

Поряд з безперечною цивілізаційною тенденцією, що виражається в можливості залучення до загальносвітових цінностей, слід звернути увагу на одну парадоксальну думку. Справа в тому, що процеси деформації культурних цінностей і традицій в умовах військової експансії відбуваються більш рельєфно, помітно випереджаючи освоєння світової культури.

У даному випадку доцільно пам'ятати про те, що самоусунення від виконання охоронних завдань в духовно-культурній сфері, як правило, веде до деструктивних, згубних наслідків, що підриває основи державності. Для держави та суспільства виникає потенційна, а потім реальна загроза втрати здатності самозбереження. У національній свідомості поступово утверджується переконаність в тому, що політичні, економічні та юридичні технології виявляються безсилими перед виникаючими проблемами, і тільки культура має невичерпний потенціал для їх вирішення, а культурна політика є знаряддям пом'якшення наявних конфліктів.

Роль держави, державно-правового регулювання в духовно-культурній сфері починає змінюватися. Національна економічна стратегія на період до 2030 року та Стратегія національної безпеки України визначили головним пріоритетом у змісті охоронної функції — визнання першорядної ролі культури для відродження і збереження культурно-моральних цінностей, зміцнення духовної єдності багатонаціонального народу України, опанування європейськими та світовими культурними цінностями [4; 5].

Будучи офіційно визнаною системою стратегічних пріоритетів, цілей і заходів у сфері внутрішньої та зовнішньої політики, Стратегія національної безпеки України забезпечує довгострокову перспективу реалізації охоронної функції в духовно-культурній сфері в умовах експансії Росії.

Визначення мети у сфері охорони культурної спадщини має ґрунтуватися на усвідомленні того, що в умовах постійного впливу російських засобів масової інформації на культурний суверенітет держави стає все більш вразливим і ця тенденція в умовах ведення інформаційної війни тільки посилюється. Чим очевидніше фіктивність культурного суверенітету, тим активніше висуваються претензії на володіння ним. Культура є тим, що лежало в основі створення національних держав,

а відсутність її може привести до їх руйнування. Нині держава та громадяни України зобов'язані зберегти, примножити та передати майбутнім поколінням свій історичний спадок.

Зміст охорони навколишнього середовища в умовах експансії Росії обумовлено тим, що, незважаючи на міжнародну одностайність в необхідності реалізації охоронних завдань, заходів, що вживаються державами колективно і поодиноці щодо їх вирішення, не призводять до кардинального покращення стану природи у зоні бойових дій, на окупованих територіях і в Криму.

Екологічна функція одна з тих, яка в найбільшій мірі відчуває вплив техногенних чинників. Екологічна безпека не без підстав розглядається як фактор впливу на розвиток міжнародних відносин у XXI ст., а процес міжнародно-правового регулювання відносин у сфері охорони навколишнього середовища визнається частиною більш складного процесу — управління міжнародними відносинами. Дотримання стандартів якості навколишнього середовища стає одним з ключових параметрів конкурентоспроможності держав, які формуються в контексті європейської інтеграції.

У Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» зазначено, що належна якість навколишнього середовища повинна бути законодавчо закріплена як необхідний елемент соціальних стандартів життя в країні [6].

Міжнародне управління, здійснюване в першу чергу європейськими державами, не вирішить всіх питань в екологічній сфері, але в будь-якому випадку, ми зобов'язані зробити все, щоб вплив людини на природу було менш збитковим, ощадним. Навколишнє середовище одночасно створює можливості та перешкоди для економічного зростання і соціального благополуччя. Об'єднання зусиль різних суб'єктів на основі норм міжнародного права зумовлює необхідність створення системи міжнародної охорони навколишнього середовища на окупованих територіях і в Криму.

Україна, зокрема, виступає за розширення міжнародного співробітництва в цілях забезпечення екологічної безпеки, визначаючи в якості пріоритетів подальші розробки науково обґрунтованих підходів до збереження природного середовища та нарощування взаємодії з усіма державами світу з питань її охорони для забезпечення сталого розвитку нинішнього і майбутніх поколінь. Це знайшло відображення у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року [7].

Успішне вирішення важливих охоронних завдань у сфері екології в сучасних умовах вимагає участі кожної держави, нехай з урахуванням потенціалу, що істотно відрізняється, яким вони володіють. Для держави екологічна сфера є особливо важливим об'єктом впливу. Природокористування

є однією зі сфер життя суспільства, де необхідність розробки нових концептуальних підходів до функцій держави та вироблення дієвого механізму їх реалізації при переході до сталого розвитку, заявляє про себе особливо гостро. Межі охоронної діяльності держави в екологічній сфері суттєво збільшуються, причому головним чином під впливом факторів техногенного характеру.

Екологічна безпека сама по собі є спільною безпекою, бо її міжнародна та національні складові стали нерозривними. Без узгоджених дій держав на основі міжнародної програми з оздоровлення навколишнього середовища не обійтися. Однак, це питання у повному обсязі не можливо вирішити без повернення під юрисдикцію України Криму, частини території Донецької та Луганської областей.

Діяльність держави щодо рішення охоронних завдань у сфері екології повинна ґрунтуватися на ідеї збереження природних ресурсів для нинішнього та майбутнього розвитку. Проблеми збереження сприятливого навколишнього середовища і сталого використання ресурсів тісно пов'язані з соціальними вимогами, демографічними процесами тощо.

Необхідно також постійно мати на увазі, що природні ресурси України є унікальними і в умовах погіршення регіонального екологічного стану, будуть предметом політичних амбіцій ззовні. Проблеми охорони навколишнього середовища неминуче пов'язані із зіткненням інтересів України, Європейського Союзу та Росії. У контексті російської експансії одним з принципів охоронної діяльності у сфері екології має стати пріоритет профілактичних (попереджувальних) заходів перед заходами, спрямованими на боротьбу з екологічними проблемами.

Використання структурного підходу до дослідження особливостей реалізації охоронної функції в умовах російської експансії дозволяють зробити деякі висновки. По-перше, розглянуті вище структурні елементи (підфункції) охоронної функції, їх зміст, характер взаємозв'язку, співвідношення в умовах інтенсифікації експансії Росії щодо України не можуть розглядатися в якості постійних величин. Безперервний та поступальний розвиток Української держави, посилення тенденцій європейської інтеграції, розвиток національної економіки та світова конкуренція завжди будуть виступати в якості факторів та закономірностей, що впливають на структурну організацію охоронної функції держави та на її зміст. Закономірним і зрозумілим слід вважати формування нових пріоритетних об'єктів і напрямів в структурі охоронної функції держави в залежності від непередбачуваних чинників, які впливають на розвиток суспільства.

По-друге, кожен з елементів структури охоронної функції в умовах експансії Росії характеризується наявністю прямих і зворотних зв'язків, є проявом взаємних переходів з одного якісного

стану в інший. Це обумовлено системністю процесів європейської інтеграції та метою охоронної функції — зберегти державу, її суверенітет і його складові (політичну систему, культуру, економіку, природні ресурси тощо). Ця мета виступає по відношенню до даної функції як змістовна.

Все це, разом узятє, можна охопити поняттям національної безпеки, яка, з одного боку, цементує охоронну функцію, а з іншого боку, знаходить конкретне, галузеве втілення в кожному з її елементів, і в умовах експансії Росії наповнюється особливим змістом.

Зазначені обставини істотно впливають на методи реалізації охоронної функції держави. Розглядаючи особливості правового регулювання в умовах збройної агресії, війни Російської Федерації проти України доцільно звернути увагу на наступні обставини:

- намітилась зміна балансу використовуваних методів регулювання, держава посилила регулювання окремих секторів;
- посилилось використання охоронних і компенсаторних функцій законодавства, спрямованих на гарантування соціально-економічних прав громадян.

Різноманіття та комплексний характер сфер, охоплених процесами європейської інтеграції обумовлюють особливості реалізації охоронної функції держави, це не єдина обставина, що заслуговує на увагу. Експансія Росії впливає на методи реалізації функцій держави. У цих умовах головними методами здійснення державної влади (функцій держави) виступають переконання і примус, а їх комбінації та співвідношення в реалізації охоронної функції багато в чому обумовлені цілями та завданнями держави, соціально-політичними умовами, в тому числі, які породжуються процесами економічного тиску з боку Росії.

В умовах експансії Росії доводиться вирішувати непросте питання про відповідність обсягу державного примусу неухильно зростаючій кількості ситуацій (сепаратизм і породжений ним тероризм, транснаціональна злочинність, яка перетворюється у фактор політичного тиску тощо), об'єктивно вимагають його використання. Політизація регіональної злочинності стає реальною ознакою російської експансії щодо України. Криміногенність російської експансії набагато перевищує антикриміногенний потенціал регіональних міжнародних організацій, створених на пострадянському просторі.

Міцні правова та наукова основи державного примусу для захисту особи, суспільства та держави від негативних проявів російської експансії виступають однією з гарантій ефективності реалізації охоронної функції. Обсяг примусу повинен бути абсолютно адекватним негативним проявам, протистояти яким можливо тільки при використанні засобів державного примусу.

Досвід розвитку держав пострадянського простору переконливо свідчать про те, що все більше країн, вступаючи на шлях реформування суспільства, використовують інструментальні компоненти європейської культури. Країни відмовляються реформувати політичні та правові інститути, копіюючи російські зразки і не схильні відмовлятися від своєї власної культури, національних традицій в політиці та праві.

Твердження про єдність «русского мира» означає розвиток на підставі моделі, яка доганяє. Вірменія, Молдова, наприклад, не збираються стати частиною Росії, не вважають, що вони повинні імітувати «русский мир» до такої міри, щоб відмовитися від своєї культури. Російський вектор розвитку сьогодні — це лише засвоєння окремих, потрібних іншим, елементів економіки, політики, освіти, культури тощо.

Національна модель реформування орієнтована на передовий досвід, який не обов'язково йде тільки з Європейського Союзу. Успіхи в рішенні охоронних завдань в державах Співдружності Націй (англ. Commonwealth of Nations) дозволяють поставити під сумнів тотальність, неминучість і відсутність альтернативи російській моделі та підштовхують до критичного аналізу можливостей використання охоронного досвіду, заснованого на пріоритеті загального над приватним в умовах військової експансії Росії.

Надмірний інтерес і політична турбота ряду проросійських міжнародних організацій (СНД, Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) «Ташкентський пакт», хоча Узбекистан вийшов з організації) про стан справ в Україні перетворюються в інструмент втручання, що обертається для держави політичними і економічними витратами. На дану обставину звернув увагу глава держави у своєму Посланні Верховній Раді України в 2021 році, вказавши на неприпустимість втручання у внутрішні справи України [8].

У травні 2022 року був прийнятий Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [9], в якому зазначено, що Російська Федерація є державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид Українського народу, вдається до масових вбивств та воєнних злочинів в Україні [9–11], а «політичний режим Російської Федерації є нацистським за своєю суттю і практикою та ідеологічно наслідує націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарний режим» [9].

Європейський парламент та міжнародні організації підтримали визнання Росії державою-терористом, у різних формах прояву. Водночас немає сумніву у тому, що Росія є також

державою-спонсором тероризму за її дії в Чечні, Грузії, Сирії та Україні [11; 12]. Більшість європейців (65%) вважають, що Україна має бути прийнята до ЄС у найближчі роки [13], а вступ до Євросоюзу підтримують 91% українців [14].

Висновки. Аналіз сутнісних властивостей сучасної держави та її функцій має супроводжуватися усвідомленням того факту, що економічні, правові, політичні, інформаційні, екологічні та інші процеси створення єдиного європейського економічного простору переступили національні кордони держави, випередивши теоретичне осмислення викликаних ними наслідків.

На думку російських авторів, держава як спосіб існування суспільства в даних умовах поступиться місцем новій формі — європейській інтеграційній моделі зі значно меншими повноваженнями. Однак, досвід Великої Британії спростовує подібні погляди. Ідея, виношена радянськими і російськими офіційними та науковими колами щодо відмирання держави, в умовах європейської інтеграції не втілюється в дійсність. Більш того, опинившись віч-на-віч з новими і більш серйозними викликами сьогодення і майбутнього, Українська держава набуває все більш складні форми, зміст і розвитку. Є підстави вважати, що ця тенденція виявиться досить стійкою.

Військова експансія, яка здійснюється Росією через збройну агресію, політико-дипломатичний

тиск, економічне насильство тощо, для України є детермінантою та каталізатором процесу економічної та військової інтеграції з Європейським Союзом і НАТО. Цей процес знаходиться в стадії реалізації, питання буде вирішено позитивно. Якщо взяти до уваги той факт, що ідеї правлять світом і мають властивість матеріалізуватися, то цілком можливо, що ці прагнення отримають відчутні форми. Закономірності та форми прояву європейської інтеграції не виступають в якості підстав обмеження державного суверенітету, особливо у сфері національної безпеки. Держава — єдиний і найбільш ефективний соціально-політичний інститут, здатний ефективно протистояти негативним проявам і загрозам безпеці України, обумовлених прагненням Росії відродити світовий центр політичного впливу в Російській Федерації, на основі досвіду радянської комуністичної імперії, через війну Росії проти України.

Верховна Рада України визнала Росію державою-терористом, а її політичний режим — неонацистським за своєю суттю і практикою. Водночас немає сумніву у тому, що Російська Федерація є також державою-спонсором тероризму, у різних формах прояву. Більшість європейців підтримують приєднання України до ЄС у найближчі роки, а українці вірять, що Україна приєднається до Європейського Союзу у дуже короткій перспективі.

Література

1. Пожарский Д. В. Охранительная функция государства (теоретико-методологические проблемы): дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01. Москва: Академия управления МВД России, 2015. 417 с.
2. Шмідт-Ассманн Е. Загальне адміністративне право як ідея врегулювання: основні засади та завдання систематики адміністративного права. 2-ге вид., перероблене та доповнене / Пер. з нім. Г. Рижков, І. Сойко, А. Баканов; відп. ред. О. Сироїд. Київ: К.І.С., 2009. 552 с.
3. Кутафин О. Е. Современное состояние и перспективы развития науки конституционного права Российской Федерации // Государство и право на рубеже веков: материалы Всероссийской конференции. Москва: Изд-во ИГиП РАН, 2000. С. 3–6.
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (дата доступу: 22.03.2023).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата доступу: 22.03.2023).
6. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата доступу: 22.03.2023).
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата доступу: 22.03.2023).
8. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України // Національний інститут стратегічних досліджень, 14.12.2021 р. doi: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.24>
9. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України 22.05.2022 р. № 2265-IX (із змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата доступу: 22.03.2023).
10. Скриньковський Р. М., Цюх С. І., Процевят О. С., Тиркало Ю. Є., Горбонос Ф. В. Тенденції і проблеми у сфері будівництва України в умовах війни // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. № 7(63). С. 63–71. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>

11. Скриньковський Р. М., Горбонос Ф. В., Цюх С. І., Хмиз М. В., Процевят О. С., Князь С. В. Тенденції і питання продовольчої безпеки України в умовах війни // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. № 8(64). С. 38–48. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-8-8196>

12. Балачук І. Сенат США схвалив резолюцію з закликом оголосити Росію спонсором тероризму // Матеріали інтернет-видання «Українська правда». 28.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360662/> (дата доступу: 22.03.2023).

13. Більшість європейців підтримують приєднання України до ЄС у найближчі роки // Матеріали інтернет-видання «Укрінформ». 22.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3686031-bilsist-evropejciv-pidtrimuut-priednanna-ukraini-do-es-u-najblizci-roki.html> (дата доступу: 22.03.2023).

14. Вступ до Євросоюзу підтримують 91% українців // Матеріали інтернет-видання «Укрінформ». 05.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3449440-vstup-do-evrosouzu-pidtrimuut-91-ukrainciv.html> (дата доступу: 22.03.2023).

References

1. Pozharskiy D. V. Okhranitel'naya funktsiya gosudarstva (teoretiko-metodologicheskie problemy): dis. ... d-ra yurid. nauk: spets. 12.00.01. Moskva: Akademiya upravleniya MVD Rossii, 2015. 417 s.

2. Shmidt-Assmann Ye. Zagalne administrativne pravo yak ideya vregulyuvannya: osnovni zasady ta zavdannya sistematiки administrativnogo prava. 2-ge vid., pereroblene ta dopovnene / Per. z nim. G. Rizhkov, I. Soyko, A. Bakanov; vidp. red. O. Siroïd. Kіiv: K.I.S., 2009. 552 s.

3. Kutafin O. Ye. Sovremennoe sostoyanie i perspektivy razvitiya nauki konstitutsionnogo prava Rossiyskoy Federatsii // Gosudarstvo i pravo na rubezhe vekov: materialy Vserossiyskoy konferentsii. Moskva: Izd-vo IGiP RAN, 2000. S. 3–6.

4. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ekonomichnoi stratehii na period do 2030 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.03.2021 r. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text> (data dostupu: 22.03.2023).

5. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy»: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.09.2020 r. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (data dostupu: 22.03.2023).

6. Pro Osnovni zasady (stratehiiu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku: Zakon Ukrainy vid 28.02.2019 r. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (data dostupu: 22.03.2023).

7. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 r. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (data dostupu: 01.03.2023).

8. Analychna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy // Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 14.12.2021 r. doi: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.24>

9. Pro zaboronu propahandy rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii yak derzhavy-terorysta proty Ukrainy, symvoliky voiennoho vtorhnnennia rosiiskoho natsystskoho totalitarnoho rezhymu v Ukrainu: Zakon Ukrainy 22.05.2022 r. № 2265-IX (iz zminamy i dopovnenniamy). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (data dostupu: 22.03.2023).

10. Skrynkovskyy R. M., Tsiukh S. I., Protseviat O. S., Tyrkalo Yu. Ye., Horbonos F. V. Tendentsii i problemy u sferi budivnytstva Ukrainy v umovakh viiny // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky». 2022. № 7(63). S. 63–71. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-7-8146>

11. Skrynkovskyy R. M., Horbonos F. V., Tsiukh S. I., Khmyz M. V., Protseviat O. S., Kniaz S. V. Tendentsii i pytannia prodovolchoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny // Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka». Serii: «Ekonomichni nauky». 2022. № 8(64). S. 38–48. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-8-8196>

12. Balachuk I. Senat SShA skhvalyv rezoliutsiiu z zaklykom oholosyty Rosiiu sponsorom teroryzmu // Materialy internet-vidannia «Ukrainska pravda». 28.07.2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/07/28/7360662/> (data dostupu: 22.03.2023).

13. Bilshist yevropeitsiv pidtrymuiut pryednannia Ukrainy do YeS u naiblyzhchi roky // Materialy internet-vidannia «Ukrinform». 22.03.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3686031-bilsist-evropejciv-pidtrimuut-priednanna-ukraini-do-es-u-najblizci-roki.html> (data dostupu: 22.03.2023).

14. Vstup do Yevrosiouzu pidtrymuiut 91% ukraintsiv // Materialy internet-vidannia «Ukrinform». 05.04.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3449440-vstup-do-evrosouzu-pidtrimuut-91-ukrainciv.html> (data dostupu: 22.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 04.04.2023

Haiduchenko Svitlana

*Doctor of Science in Public Administration, Associate Professor,
Professor of the Department of Management and Public Administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Kalashnikova Khrystyna

*PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Management and Public Administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Baklanov Oleksii

*PhD Student of the Department of Management and Public Administration
O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8704

PROGRAMME-TARGETED APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES AND RURAL AREAS

Summary. Environmentally hazardous trends in the activities of agricultural enterprises are summarized. The key factors of trust and harmony for the socially, economically and environmentally balanced development of urban and rural territorial communities are revealed. The algorithm of the process of public involvement in decision-making at the local level is built, taking into account the experience of the European Union. The expediency of compiling a community profile with an assessment of the actual state and trends of the territory development using a SWOT analysis of strengths and weaknesses, internal opportunities for development and development of the territory, as well as taking into account external potential threats in the implementation of strategic plans for the development of rural areas is substantiated. The authors focus on filling the profile with territorial problems of a strategic nature, which determine the creation of added value through the implementation of development projects based on existing resources and assets, which will contribute to further solving current problematic situations in the community. The importance of monitoring elements such as performance indicators and achievements according to SMART criteria is taken into account. It is proved that in the strategic planning of rural areas, sustainable development focused on the needs and interests of people, reaching consensus between the authorities, community and business on the development of the territory and increasing the competitiveness of these areas.

Key words: territorial communities, rural areas, programme-targeted approach, strategic planning, local self-government.

The problem statement. While constantly declaring “support for the rural areas”, the government has given preferences to large-scale production oriented towards foreign markets and paid little attention to community development and strengthening their capacity to counteract the negative impacts of globalization. These processes give rise to conflicts of interest between agricultural producers and the population; intensify competition for land and other agricultural resources, which contributes to increased production and, at the same time, leads to a significant reduction in employment in a particular territorial community, migration of the ru-

ral population, and the destruction of national identity and established social ties.

Overview of recent research and publications. Theoretical aspects of community and rural development and the implementation of the programme-targeted approach in public administration have been studied by the following Ukrainian scholars: O. Berdanova, M. Bryl, S. Gazuda, O. Dashchakivska, I. Irytysheva, V. Mamonova, M. Orlatyi, A. Tkachuk, A. Chemerys, V. Sharyi and others.

The purpose of the study (task statement). The purpose of this article is to provide a theoretical substantiation of the programme-targeted approach

to the development of territorial communities and rural areas.

Research results. The experience of progressive countries proves the effectiveness of the programme-targeted approach to the development of local self-government, amalgamated territorial communities and rural areas, which specifies the development goals in certain strategies, from which programs and projects are selected.

This is very important for the Ukrainian state after its unsuccessful attempts to stop the declining rural areas based on centralized approaches, in particular, through the implementation of a number of state programs.

Researchers have identified the following environmentally dangerous trends in the activities of agricultural enterprises: deformation of the structure of gross output (crop production accounted for 71% and livestock production for 29%); abandonment of livestock production by 56% of enterprises; widespread monoculture (wheat, corn, sunflower, and rapeseed occupy up to 80% of the area), etc. This irresponsible management of land leased from farmers leads to soil depletion and deterioration of soil quality. In addition, massive non-compliance with the rules of storage and disposal of livestock waste, fertilization, and spraying of agrochemicals worsen the living environment of peasants [1, p. 5]. This situation in rural areas is explained by the lack of systematic and comprehensive approaches to solving existing problems, and therefore requires the development of strategic directions for their development in the long term.

Strategies are long-term development plans (developed for 7–10 years) that include development projects and do not depend on political changes [2]. It is obvious that strategic planning is an algorithm for the systematic implementation of a plan, a creative process of identifying, defining and implementing the most important measures for its implementation, including the determination of the cost, the need for additional resources, sources of funding, performers, stages and timing of their implementation [3].

Ukraine is actively developing and implementing a strategic approach to territorial development planning, which is becoming a tool for improving the competitiveness of territories and regions, a means of uniting various actors in territorial development around new values and long-term priorities, and a source of responses to the political, economic, social, technological and environmental challenges of the modern globalized world.

The advantages of strategic planning include: focusing on the needs and interests of people; reaching consensus between the government, community and business on the development of the territory; mandatory comprehensive analysis, monitoring and evaluation of the state of development of the ter-

ritorial community; readiness of the authorities to take responsibility and be a leader at the local level; introduction of effective tools and strategies; public involvement and strengthening of links between the national, regional and basic levels [3]. It is characteristic that scientists from three aspects of sustainability consider sustainable development — environmental, economic, and social [4].

Accordingly, sustainable development of human settlements means socially, economically and environmentally balanced development of urban and rural communities. It envisages the creation of their economic potential; a comfortable living environment for the present and future generations through the rational use of resources, technological re-equipment of enterprises, improvement of all types of infrastructure, improvement of living conditions, recreation and health improvement, preservation and enrichment of biological diversity and cultural heritage [5].

A rural strategy development strategy can be initiated by any entity — a citizen or a group of citizens, a local self-government body, a public organization, etc. At the same time, a prerequisite is to justify its relevance and usefulness for the territorial community; the essence of the vision; possible obstacles to implementation and ways to overcome them. Further, it is important to gain the understanding and support of the local leadership, primarily the village (settlement) head, which is confirmed by a local regulatory act that informs the territorial community that work on the preparation of a local development strategy is being initiated [3].

A key factor of trust and harmony in the community is the involvement of all stakeholders in the strategic planning process, as when discussing common problems and finding ways to solve them, the public and business begin to align their interests with those of other groups and the community as a whole, which contributes to the consolidation of community activists and new opportunities. This aspect of engagement is a tangible contribution to the development of the human potential of a particular territorial community and a factor in creating an effective and efficient community development strategy. Unfortunately, in Ukraine, the level and quality of public involvement in this process is extremely low, as it is mainly carried out through public hearings, the content of which is purely formal, as the authorities seek to obtain grounds to claim that the strategy development process complies with all methods and algorithms and is not willing to take into account the opinions of the community's population.

The explanation for this fact is the difficulty of involving all stakeholders in the process, maximizing public awareness of the goals, objectives and methods of implementation, as well as the lack of necessary competence and political will among local

authorities. At the same time, foreign and Ukrainian experience proves the need for the participation of an active public and entrepreneurs in the processes of formulating and implementing strategic documents for community development, as the goals of the developed strategies cannot be achieved through the administrative resources of local self-government alone.

In addition, the involvement of all stakeholders should take place at every stage of the development of the local strategy, which helps to communicate its essence and expected results to the public. In this way, the purpose, objectives and methods of implementing the strategy are made public and representatives of local businesses, public and youth organizations, activists and informal leaders are involved. For this purpose, the whole complex of direct democracy should be used: discussions, consultations, hearings, referendums, working groups, free access to any information, real public control, the results of which are analysed and included in draft community strategies.

However, the participation of residents in the direct implementation of the developed community development strategy, in particular, its individual tasks and projects, is more effective [6, p. 98]. This is the fourth stage of the strategy development and implementation algorithm, which usually reveals new priorities and goals, which again requires additional public consultations and the process of public involvement becomes a cyclical sequence. Ensuring this stage requires the existence of a certain regulatory framework with clearly defined procedures for public participation and tools for implementing their recommendations and requirements. It is noteworthy that one of the key priorities of the Council of Europe is the use of tools to enhance citizen participation in addressing local issues.

The Conference of International Non-Governmental Organizations of the Council of Europe adopted the Code of Best Practices for Public Participation in Decision-Making, which defines different degrees of public involvement in decision-making at the local level, which are implemented through simple dissemination of information about various plans, events and activities of the authorities, consultations and dialogue with the public, as well as the introduction of cooperation with the authorities to address community issues. Fig. 1 shows the algorithm of the public engagement process defined by the Council of Europe.

Fig. 1 shows that the partnership between the authorities and the community in implementing the planned strategic directions is the most effective level of participation. It is preceded by a painstaking effort by the authorities to survey all community residents about their vision of the future development of the territorial community and, in particular, entrepreneurs to establish the current situation and further plans for business development. Practice shows that the most effective surveys are conducted in the form of anonymous questionnaires, which gives time for well-considered answers and possible comments and reflections, and at the same time saves time and resources for local authorities. This process of informing does not end with the preparation of a final analytical report, but forms the basis for the formation of common values and behavioral attitudes among people, their consolidation into a capable territorial community and effective dialogue between the community's population and local authorities.

In parallel, based on statistical data from various areas and sectors of community life, local authorities carry out a socio-economic analysis of the territory, the results of which form a profile with an assessment of the actual state and trends of the territory, which helps the authorities to make more qualified forecasts of sustainable development of the territory in the coming years under the existing conditions. To carry out such an analysis, the researchers suggest using a SWOT analysis of the strengths and weaknesses of the internal capabilities of the territory's development and construction, as well as taking into account external potential threats in the implementation of strategic plans for its development. The results of the analysis provide a deeper insight into the task of building up or adjusting certain qualities and trends in the development process, and make it possible to ensure the community's response to external challenges.

A community profile based on a SWOT analysis is one of the tools for providing the territory with better access to credit sources, grants, or investments, as it is used by investors to assess the community's potential to repay loans.

It is important to fill the profile with territorial problems of a strategic nature (not operational), which determine the creation of added value through the implementation of development projects based on existing resources and assets, which will further contribute to the resolution of current problematic situations in the community (Fig. 2).

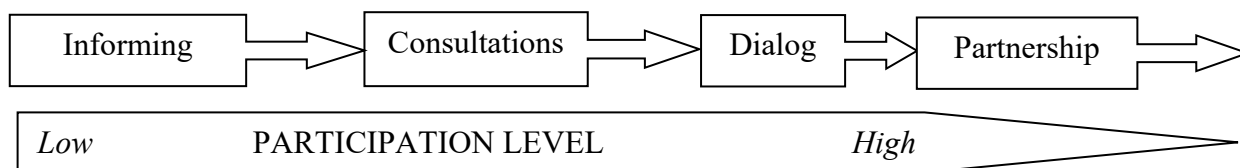
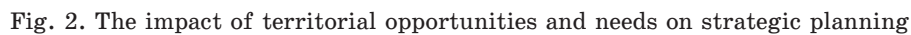

Fig. 1. Levels of public participation in local government [7]

Experts argue that one of the tools to ensure the holistic development of the territory is strategy monitoring — formalized and regular tracking of the strategic plan implementation process, analysis of the information received, making adjustments, updating tasks, etc. In other words, monitoring is the process of regular collection and analysis of key data (indicators) to determine changes or progress made in the implementation of the strategic plan. The key components of monitoring the effectiveness of the strategic plan implementation are: availability of planned or actual indicators; organization of the process of regular collection of actual indicators; comparison of planned and actual indicators and identification of deviations [8, p. 89]. In general, the content of the process of monitoring development strategies is reduced to regular analysis of internal data on the results achieved and changes in the external environment. The analysis of internal data on the results achieved is carried out by assessing the level of achievement of strategic and operational goals based on the comparison of indicators for different periods of time with their baseline values, as well as assessing the performance and quality of implementation of specific programs, projects, and strategy objectives. Changes in the external environment are monitored at the regional and national levels. It is clear that events at the international

Thus, the strategy should have specific, clear, simple and measurable indicators. In addition, the indicators should be quantitative — stating a fact (figures, indices, and statistics), as well as qualitative — showing the dynamics of changes in the community life, and identifying obstacles to the successful implementation of tasks (survey results, focus groups). The monitoring process should be simple and clear. That is why experts recommend using no more than three indicators for one goal. Similarly, the indicators defined for the tasks and action plans of the strategy are used [8, p. 88]. All of this together requires the formation of a monitoring working group of representatives of the authorities and interested public from various fields, which provides proposals for the implementation of the developed strategy, its plans and projects.

The key advantages of long-term development planning are: mandatory comprehensive analysis, monitoring and evaluation of the state of development of the territorial community; readiness of the authorities to take responsibility and be a leader at the local level; introduction of effective methods and tools; public involvement and strengthening of links between national, regional and basic levels of public governance.

Unfortunately, in Ukraine, the level and quality of public involvement in this process is extremely low, as it is mainly carried out through public hearings, the content of which is purely formal.

Literature

1. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: монографія / В. М. Бабаєв. Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. Х.: ХНАМГ, 2010. 307 с.
2. Оперативні матеріали Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO. URL: <http://www.despro.org.ua/>
3. Берданова О. В. Стратегічне планування місцевого розвитку: навч. посібник / О. В. Берданова, В. М. Вакуленко. К.: ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с. URL: https://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_ctrateg_chne_planuvann.pdf
4. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін.; Нац. акад. держ. управління при Президенті України. К.: НАДУ, 2011. 748 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/902a288d-d8fc-42de-b917-9ebd85e716cb.pdf
5. Про концепцію сталого розвитку населених пунктів: постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року № 1359-XIV // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>
6. Васильєва Н. В. Роль партисипативної демократії в побудові громадянського суспільства в Україні / О. П. Бойко, Н. В. Васильєва // Вісник НАДУ при Президенті України. 2015. № 2. С. 98–105.
7. Drucker P. The Practice of Management. Revised edition. New York: Harper, 1954; London: Heinemann, 1955; Butterworth- Heinemann, 2007. 70 p. URL: <http://103.5.132.213:8080/jspui/bitstream/123456789/146/20/Peter-F-Drucker-Management-Revised%20edition.pdf>
8. Бриль М. В. Стратегічне планування як засіб розвитку сільських територій в Україні // Телавський державний університет ім. Якова Гогешашвілі: зб. Якова Гогешашвілі: зб. наук. тр. Transactions. Тбілісі, 2015. № 1(28). С. 88–94.

References

1. Babaiev V. M. Upravlinnia velykym mistom: teoretychni i prykladni aspekty: monohrafiia / V. M. Babaiev. Khark. nats. akad. misk. hosp-va. Kh.: KhNAMH, 2010. 307 s.
2. Operativni materialy Shveitsarsko-ukrainskoho proektu "Pidtrymka detsentralizatsii v Ukraini" DESPRO. URL: <http://www.despro.org.ua/>
3. Berdanova O. V. Stratehichne planuvannia mistsevoho rozvytku: navch. posibnyk / O. V. Berdanova, V. M. Vakulenko. K.: TOV "Sofiiia-A", 2012. 88 s. URL: https://despro.org.ua/media/articles/04_book_berdanova_vakulenko_ctrateg_chne_planuvann.pdf
4. Entsyklopediia derzhavnoho upravlinnia: u 8 t. / nauk.-red. kolehiia: Yu. V. Kovbasiuk (holova) ta in.; Nats. akad. derzh. upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. K.: NADU, 2011. 748 s. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/902a288d-d8fc-42de-b917-9ebd85e716cb.pdf
5. Pro kontseptsiiu staloho rozvytku naselenykh punktiv: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 24 hrudnia 1999 roku № 1359-XIV // Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1359-14>
6. Vasylieva N. V. Rol partysypativnoi demokratii v pobudovi hromadianskoho suspilstva v Ukraini / O. P. Boiko, N. V. Vasylieva // Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy. 2015. № 2. S. 98–105.
7. Drucker P. The Practice of Management. Revised edition. New York: Harper, 1954; London: Heinemann, 1955; Butterworth- Heinemann, 2007. 70 p. URL: <http://103.5.132.213:8080/jspui/bitstream/123456789/146/20/Peter-F-Drucker-Management-Revised%20edition.pdf>
8. Bryl M. V. Stratehichne planuvannia yak zasib rozvytku silskykh terytorii v Ukraini // Telavskiy derzhavnyi universytet im. Yakova Hohebashvili: zb. Yakova Hohebashvili: zb. nauk. tr. Transactions. Tbilisi, 2015. № 1(28). S. 88–94.

Стаття надійшла до редакції 06.04.2023

УДК 352/354

Архипенко Світлана Вікторівна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет*

Arkhypenko Svitlana

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Accounting, Taxation, Public Governance and Administration
Kryvyi Rih National University*

ORCID: 0000-0001-6403-7556

Адамовська Вікторія Сергіївна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет*

Adamovska Viktoriia

*PhD in Economics, Associate Professor, Head of the
Department of Accounting, Taxation, Public Governance and Administration
Kryvyi Rih National University*

ORCID: 0000-0001-8911-1388

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8835

ДОКУМЕНТИ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

DOCUMENTS OF STRATEGIC PLANNING OF THE REGIONAL DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE SYSTEM OF NORMATIVE AND LEGAL REGULATION

Анотація. У статті проведено аналіз нормативно-правового забезпечення управління розвитком регіонів в контексті вироблення та реалізації вираженої державної регіональної політики. Зокрема, визначено, що першим законом, який вперше поставив питання щодо регулювання регіонального розвитку, став Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», де було зафіксовано програмні документи регіональної політики – Державна стратегія регіонального розвитку України та регіональні стратегії розвитку. Наголошено, що в 2015 році з прийняттям Закону «Про засади державної регіональної політики» коло цих програмних документів розширилось. З'ясовано, як цей закон визначає мету, завдання, пріоритети, об'єкти, суб'єктів державної регіональної політики. Окремо визначено особливості базового стратегічного документу державної регіональної політики – Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 рр. (стратегічне бачення, пріоритети регіонального розвитку, мета та стратегічні цілі регіональної політики, механізм реалізації Стратегії). Звернуто увагу, що при формулюванні стратегічного бачення розвитку регіонів акцент здійснюється на використанні внутрішніх ресурсів регіонів та галузей спеціалізації, що на нашу думку є правильним, оскільки держава робить ставку не на залучення коштів ззовні (кредити тощо, які виснажують економіку території), а на залучення потенціалу регіону; стратегічна мета передбачає побудову людиноорієнтованого простору, де створюються умови для підвищення добробуту громадян. Окреслено, що серед пріоритетів державної регіональної політики Стратегія виділяє всебічну інтегрованість на національному, регіональному, місцевому рівнях; забезпечення економічного зростання регіонів з низьким рівнем розвитку; підвищення якості надаваних адміністративних послуг; охорона культурної спадщини. Також систематизовано інструменти механізму реалізації Стратегії.

Ключові слова: розвиток регіону, державна регіональна політика, державна стратегія регіонального розвитку, стратегічне управління.

Summary. The article analyzes the regulatory and legal support for managing the development of regions in the context of developing and implementing a balanced state regional policy. In particular, it was determined that the first law, which for the first time raised the issue of regulating regional development, was the Law of Ukraine «On Stimulating the Development of Regions», which recorded program documents of regional policy – the State Strategy of Regional Development of Ukraine and regional development strategies. It was emphasized that in 2015, with the adoption of the Law «On the Basics of State Regional Policy», the scope of these program documents expanded. It is clarified how this law defines the purpose, tasks, priorities, objects, subjects of state regional policy. The features of the basic strategic document of the state regional policy – the State Strategy of Regional Development for the period 2021–2027 (strategic vision, priorities of regional development, purpose and strategic goals of the regional policy, mechanism of implementation of the Strategy) are separately defined. Attention is drawn to the fact that when formulating a strategic vision for the development of regions, the emphasis is on the use of internal resources of the regions and areas of specialization, which, in our opinion, is correct, since the state is betting not on attracting funds from the outside (loans, etc., which deplete the economy of the territory), but on attracting potential of the region; the strategic goal involves the construction of a people-oriented space, where conditions are created to improve the well-being of citizens. It is outlined that among the priorities of state regional policy, the Strategy singles out comprehensive integration at the national, regional, and local levels; ensuring the economic growth of regions with a low level of development; improving the quality of provided administrative services; protection of cultural heritage. The tools of the strategy implementation mechanism have also been systematized.

Key words: regional development, state regional policy, state strategy for regional development, strategic management.

Постановка проблеми. Розвиток регіонів України та налагодження між ними конструктивної взаємодії набуває все більшої актуальності, оскільки перетворюється з часом в питання національної безпеки. Відсутність поміркованої державної політики щодо розвитку регіонів може поглибити існуючі диспропорції та призвести до посилення протиріч соціально-економічного та політичного характеру. Тому реформування регіональної політики повинно включати механізми забезпечення сталого соціально-економічного розвитку окремих регіонів [2, с. 125]. Загалом світові тенденції показують необхідність збільшення регіонального чинника при побудові сучасної ринкової держави. Світовий досвід засвідчує необхідність вироблення єдиного підходу до управління такою територіально диференційованою державою, якою є Україна [2, с. 125]. З початком реформи децентралізації у владних та наукових колах цікавість до теми регіонального розвитку значно підвищується, що знаходить відображення у низці нормативних джерел «регіонального» характеру, стратегічному характері планування їх розвитку тощо. Необхідність аналізу цих джерел і робить дану тему актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання регіональної політики, регіонального розвитку, управління цими процесами тощо є популярними серед провідних науковців і наукових шкіл в контексті їх постійного вивчення. Зокрема, над розв'язанням окреслених проблем працювали такі українські науковці, як: Тофанюк О.В., Зінчук А.С., Прокопюк А., Мамедов О., Кіншак А., Коротич О., Мельник В., Куйбіда М., Черніцян К., Лебединська О., Валентюк І. та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є проведення аналізу нормативної бази щодо управління регіональним розвитком з акцентом на характеристиці основного стратегічного

документа — Державній стратегії регіонального розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Нормативна база щодо забезпечення реалізації управління регіональним розвитком складається з таких джерел, рис. 1.

Законом, в якому за часів незалежності України вперше було приділено увагу регіональним питанням та аспектам регулювання розвитку регіонів, став Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (2005 р.). В ньому окреслено організаційно-правові аспекти управління регіональним розвитком та закладались основи державної регіональної політики в контексті стимулювання розвитку регіонів. В ньому зазначено, що таке стимулювання повинно відбуватись згідно положень затвердженої державної регіональної політики (далі — ДРП), яка регламентується двома програмними документами, рис. 2.

З 2015 р. перелік регіональних програм було значно розширено з прийняттям Закону України «Про засади ДРП», який став базовим щодо організаційного забезпечення ДРП та визначення механізмів регіонального управління, рис. 3.

Також цим Законом визначено мету, завдання, пріоритети, об'єкти, суб'єктів.

Так, метою ДРП визначено створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [3].

До об'єктів ДРП законодавство відносить наступні, рис. 4.

Як видно з рисунку, законом виділяються такі специфічні об'єкти впливу, як макро- і мікрорегіони та надає визначення цих понять. Відмінності між ними ілюструє рис. 5.

В якості прикладу макрорегіонів можна навести території зі спільним ознаками, які мають назву, яка склалась історично: Поділля, Таврія, Гуцульщина тощо, або це декілька областей в межах одного економічного району (Карпатський регіон, Полісся тощо).

Суб'єктами ДРП даний закон визначає рис. 6. Також Закон [3] передбачає визначення пріоритетів державної регіональної політики.

Основним стратегічним програмним документом щодо розвитку регіонів є Державна стратегія регіонального розвитку (далі — ДСРР або

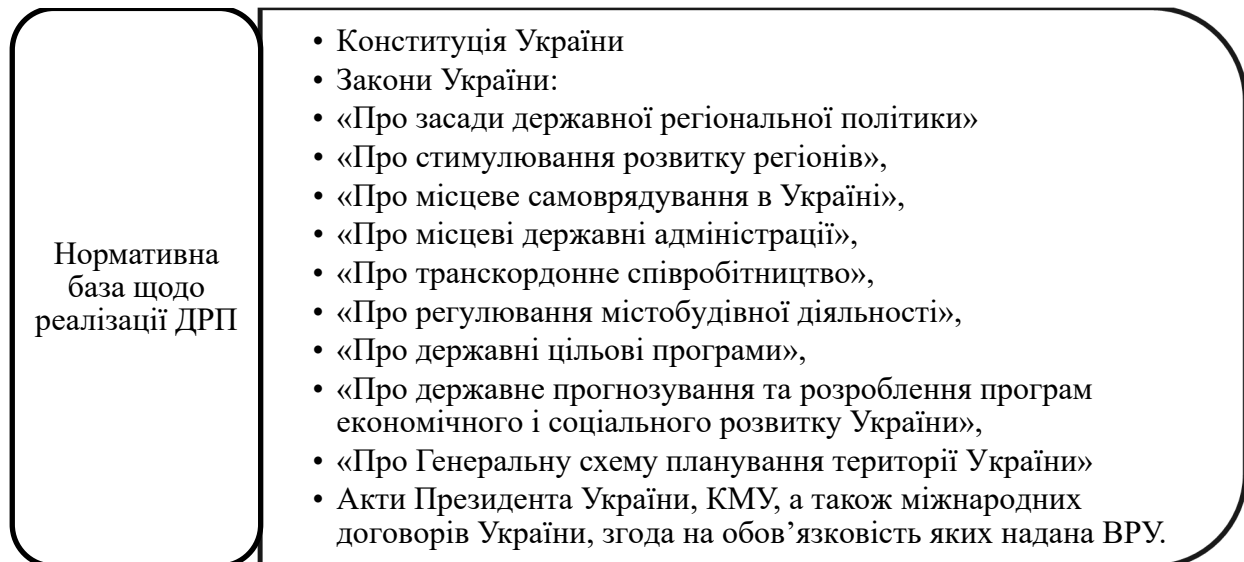

Рис. 1. Нормативне забезпечення реалізації державної регіональної політики
Джерело: складено автором на основі [3]

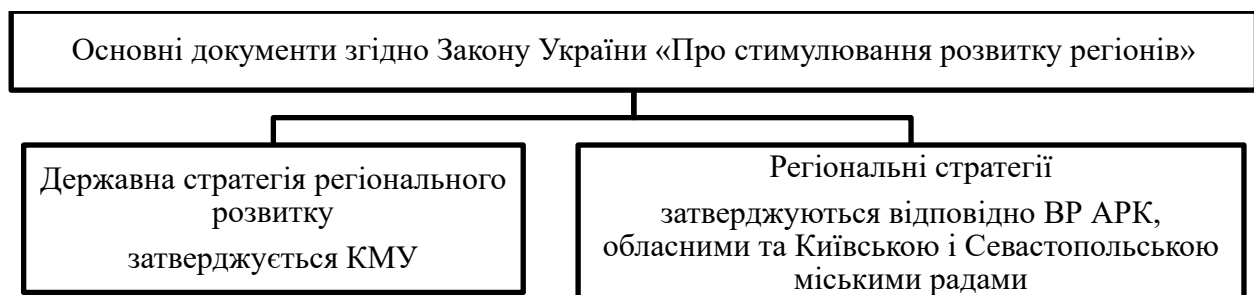

Рис. 2. Програмні документи ДРП за Законом України «Про стимулювання розвитку регіонів»

Рис. 3. Стратегічні документи згідно Закону України «Про засади ДРП»
Джерело: складено автором на основі [3]

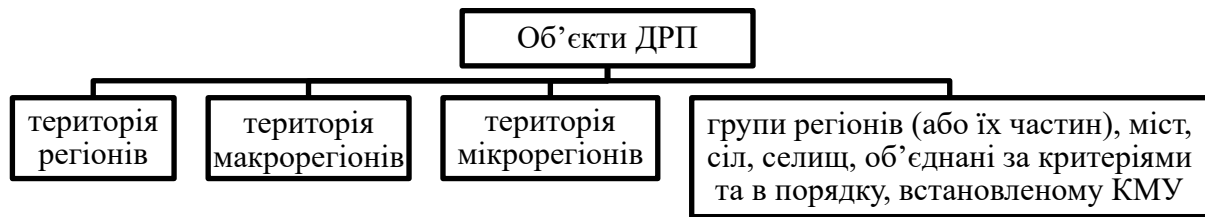

Рис. 4. Об'єкти ДРП

Джерело: складено автором на основі [3]

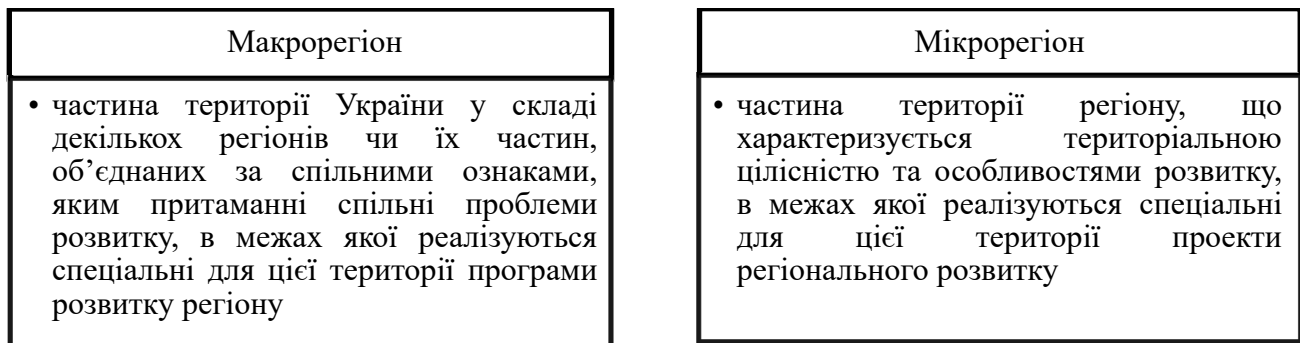

Рис. 5. Визначення макро- та мікрорегіонів

Джерело: складено автором на основі [3]

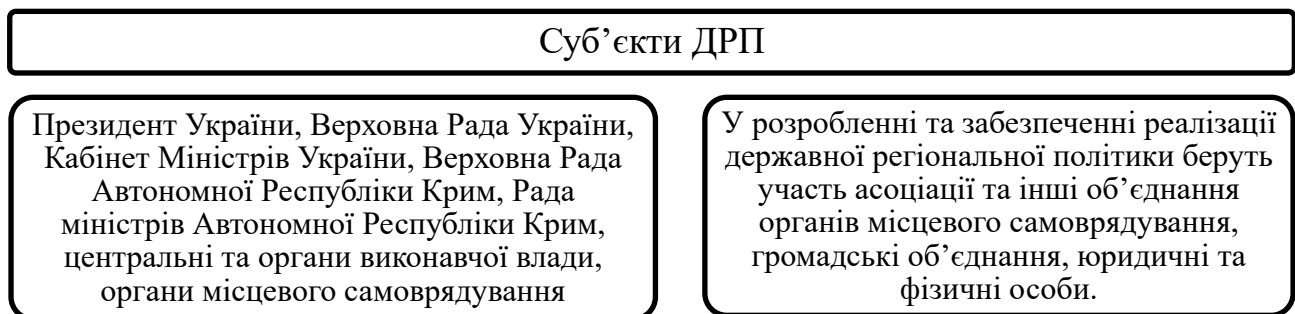

Рис. 6. Суб'єкти ДРП [3]

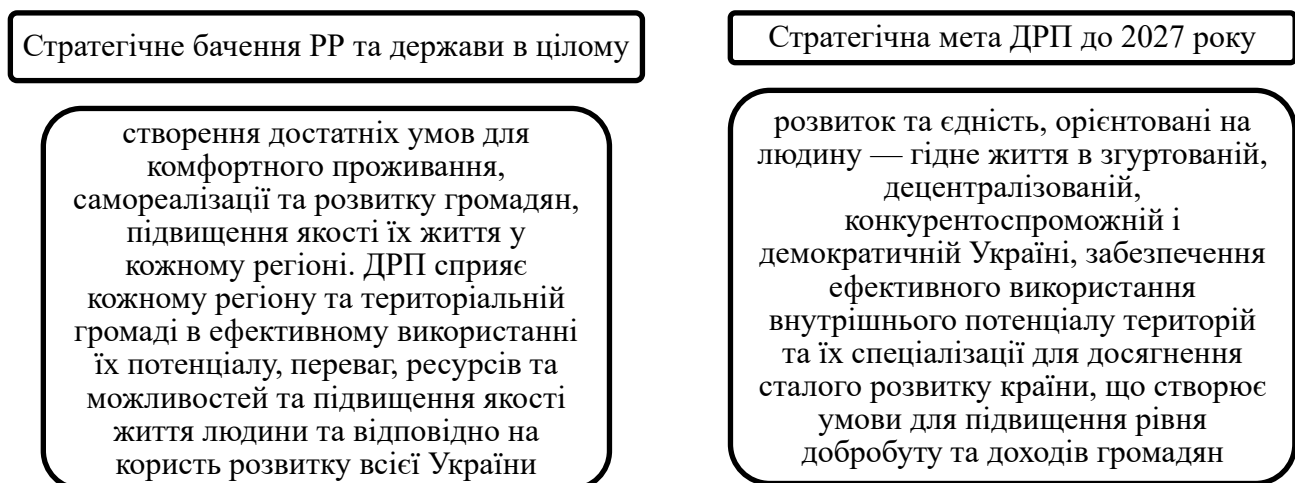

Рис. 7. Стратегічне бачення регіонального розвитку та мета ДРП [1]

Стратегія), тому варто більш детально зупинитись на її характеристиці.

ДСРР є середньостроковим плановим документом, який приймається строком на кожні 7 років. Зокрема, 05.08.2020 р КМУ затвердив поточну ДСРР на період 2021–2027 рр. (далі ДСРР-2027), яка дещо удосконалила підходи до регіонального розвитку, які були регламентовано попередньою Стратегією на 2014–2020 рр. Зокрема, документ визначає стратегічне бачення регіонального розвитку та окреслює стратегічну мету ДРП-2027, рис. 7.

Як бачимо, акцент йде на використання внутрішніх ресурсів регіонів та галузей спеціалізації, що на нашу думку є правильним, оскільки держава робить ставку не на залучення коштів ззовні (кредити тощо, які виснажують економіку території), а на залучення потенціалу регіону.

Стратегічна мета ДСРР-2027 деталізується на три цілі, рис. 8.

Також документом передбачено виділення в рамках кожної з цих цілей переліку оперативних цілей і завдань, які їх конкретизують.

Крім того, ДСРР-2027 окреслено низку пріоритетів регіонального розвитку, які передбачено до 2027 року (див. рис. 9).

З метою якісного та повного виконання Стратегії-2027, документом детально прописано механізм її реалізації (див. рис. 10).

Він передбачає виділення органів, які забезпечують реалізацію ДСРР, інструменти, фінансове забезпечення, етапи реалізації та систему моніторингу результатів.

Відмінністю ДСРР-2027 від попередньої є виділення територій зі загальною назвою «території, що потребують особливої уваги» [1]. Це великі групи територій зі спільними ознаками і схожими проблемами, які потребують індивідуального державного підходу щодо вирішення. Це дасть змогу в перспективі більш комплексно підходити до РП із врахуванням особливостей кожної з груп регіонів.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Аналіз нормативної бази щодо забезпечення державної регіональної політики свідчить, що з огляду на

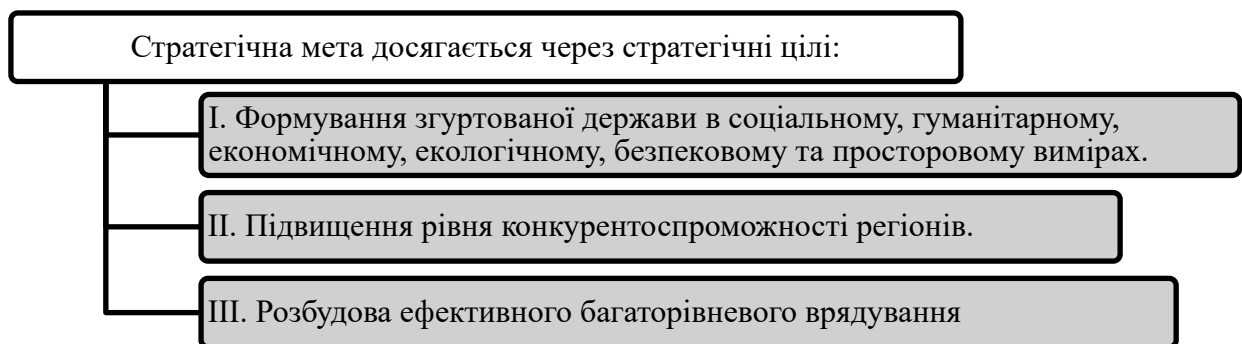

Рис. 8. Цілі ДСРР-2027

Джерело: складено автором на основі [1]

Рис. 9. Пріоритети регіонального розвитку до 2027 року [1]

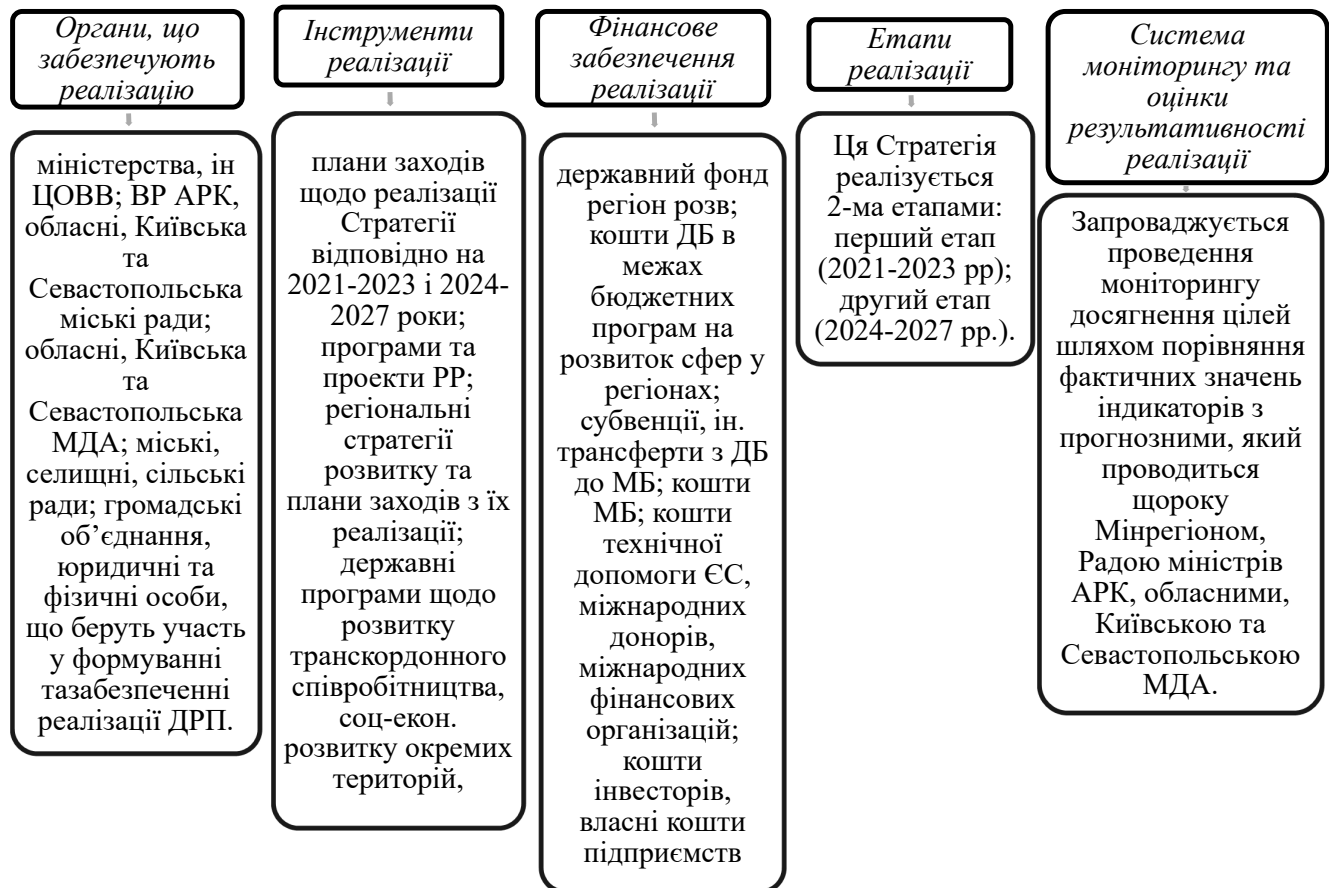

Рис. 10. Характеристика механізму реалізації ДСРП-2027 [1]

підвищення ролі регіонів, зміну підходів щодо їх участі в управлінських процесах осучаснюються інструментарій, який здатен організаційно забезпечити їх розвиток, змінюються акценти в постановці цілей і визначенні пріоритетів тощо, рис. 10.

Проте події, пов'язані з повномасштабною війною на території України показують необхідність коригування деяких положень Стратегії. Вивчення та аналіз цих змін і стане предметом наших подальших досліджень в цьому напрямі.

Література

1. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.04.2023)
2. Мельник В. Теоретичні засади соціально-економічного розвитку регіону як складник державного регулювання економіки. Економіка і суспільство. 2018. Вип. 17. С. 125–130. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/18.pdf (дата звернення: 28.04.2023)
3. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 27.04.2023)

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Order «State strategy of regional development of Ukraine for the period 2021–2027», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (Accessed: 27 Apr 2023)
2. Melnyk V. (2018). Theoretical foundations of socio-economic development of the region as a component of state regulation of the economy. *Ekonomika i suspilstvo*. Vol.17. pp. 125–130. (Accessed: 28 Apr 2023)
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine «About the principles of state regional policy», available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (Accessed 31 March 2023). (Accessed: 27 Apr 2023)

УДК 351.851 (477)

Василенко Надія Володимирівна

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Vasylenko Nadiia

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0002-1087-4591

Семко Майя Іванівна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Semko Maiia

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0001-8327-1751

Стахова Олена Анатоліївна

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Stakhova Olena

*Candidate of Pedagogic Sciences (PhD),
Associate Professor at the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0002-1281-0516

Халецький Андрій Вікторович

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Khaletskyi Andriy

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0000-0001-7435-765X

Сітарський Сергій Миколайович

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри управління та адміністрування
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»*

Sitarskyi Serhii

*Candidate of Sciences in Public Administration,
Lecturer of the Department of Management and Administration
Public Higher Educational Establishment
«Vinnytsia Academy of Continuing Education»*
ORCID: 0009-0009-3803-8219

Черняк Анатолій Іванович

кандидат психологічних наук,

викладач кафедри управління та адміністрування

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Cherniak Anatolii

Candidate of Psychological Sciences,

Lecturer of the Department of Management and Administration

Public Higher Educational Establishment

«Vinnytsia Academy of Continuing Education»

ORCID: 0009-0000-5112-3180

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8705

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF THE EDUCATION SYSTEM UNDER MARTIAL LAW

Анотація. У статті розглянуто особливості механізмів публічного управління системою освіти під час воєнного стану. У статті визначено виклики та загрози діяльності вищих навчальних закладів у сучасних умовах. Встановлено, що основним викликом для системи вищої освіти стала військова агресія Російської Федерації проти України, внаслідок якої виникла загроза життю та здоров'ю учасників закладів вищої освіти, обмежено доступ до освіти, знищено освітньої інфраструктури, втрата значної частки потенційних абітурієнтів і студентів вищих навчальних закладів, а також частини науково-педагогічних працівників і науковців через виїзд громадян України за кордон. Доведено, що під воєнного стану змінилися важелі механізмів публічного управління системою освіти. Зазначено, що з одного боку, посилились процеси централізації – Міністерство освіти і науки України збільшило вплив на фінансові питання та безпеку академічної спільноти. Однак і посилились процеси децентралізації механізмів публічного управління системою освіти. Так, заклади вищої освіти мають більший вплив на організацію учбового процесу. Ще одним викликом для системи вищої освіти є переорієнтація у підготовці кваліфікованих кадрів у зв'язку зі зміною потреб воєнного та повоєнного часу у відновленні та розвитку народного господарства та суспільного життя. Виклики спровокували виникнення загроз розвитку вищої освіти в майбутньому. Побудована схема розвитку освітнього закладу в трихотомії інформаційного простору в умовах євроінтеграції. Вибір стратегії розвитку університетів відбувається завдяки децентралізації механізмів публічного управління системою освіти. Зазначено, внаслідок виїзду громадян України за кордон відчуваються значні втрати кадрів вищих навчальних закладів та їх контингенту, а це також призводить до зниження потенціалу формування державного замовлення в найближчі роки. Крім того, внаслідок згортання роботи деяких українських виробничих підприємств та наукових організацій і установ створено базу для проведення навчальної та переддипломної практики для здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: освіта, механізм, управління, воєнний стан, стратегія.

Summary. The article examines the peculiarities of the mechanisms of public management of the education system during martial law. The article identifies challenges and threats to the activity of higher educational institutions in modern conditions. It was established that the main challenge for the system of higher education was the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, as a result of which there was a threat to the life and health of participants of higher education institutions, limited access to education, destruction of educational infrastructure, loss of a significant share of potential applicants and students of higher education institutions, as well as some scientific and pedagogical workers and scientists due to the departure of Ukrainian citizens abroad. It has been proven that the levers of the mechanisms of public management of the education system have changed under martial law. It is noted that, on the one hand, the processes of centralization have intensified – the Ministry of Education and Science of Ukraine has increased its influence on financial issues and the safety of the academic community. However, the processes of decentralization of mechanisms of public management of the education system were strengthened. Thus, institutions of higher education have a greater influence on the organization of the educational process. Another challenge for the higher education system is reorientation in the training of qualified personnel in connection with the changing needs of the war and post-war times in the restoration and development of the national economy and social life. The challenges provoked

the emergence of threats to the development of higher education in the future. The scheme of the development of the educational institution in the trichotomy of the information space in the conditions of European integration is built. The choice of the university development strategy is due to the decentralization of mechanisms of public management of the education system. It was noted that as a result of the departure of Ukrainian citizens abroad, significant losses of personnel of higher educational institutions and their contingent are felt, and this also leads to a decrease in the potential of forming state orders in the coming years. In addition, as a result of the curtailment of the work of some Ukrainian manufacturing enterprises and scientific organizations and institutions, a base was created for conducting educational and pre-diploma practice for students of higher education.

Key words: education, mechanism, management, martial law, strategy.

Постановка проблеми. Освіта є джерелом соціально-економічної та культурної розвитку суспільства. Так, вища освіта забезпечує індивідуальний, професійний розвиток особистості та майбутнього фахівця, створює інтелектуальний, виробничий і духовний потенціал суспільства. Право на освіту в Україні гарантується ст. 53 Конституції України [1], згідно з якою громадяни мають право здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти (далі — ЗВО) на конкурсній основі.

На початок 2021–2022 навчального року в Україні працювало 386 закладів, з них 242 — державної форми власності, 41 — комунальної, 103 — приватної. У них навчалося 1,1 млн студентів вищих навчальних закладів за різними формами навчання (денна, вечірня, заочна, дистанційна, екстернат) [2]. Проте 24 лютого 2022 року внаслідок російської військової агресії проти України звичний навчальний процес у вищих було зірвано.

На прикордонних з країною-агресором територіях країни значна частина населення, серед яких студенти вищих навчальних закладів, науково-педагогічні працівники та працівники вищих навчальних закладів, були змушені переселитися на іншу територію або взагалі виїхати за кордон, рятуючись від активних бойових дій. Тому виникла необхідність правового регулювання навчального процесу з боку держави, зокрема удосконалення механізмів публічного управління системою освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці присвятили багато публікацій у даній предметній сфері. В рамках нашого дослідження відокремимо найбільш значимі.

Осипова Є. та Подрезов Є. констатують, що «велика організаційна спроможність громадянського суспільства в воєнний час призводить до синергії публічної влади, бізнесу і громадянського суспільства, результатом якої стане підвищення рівня життя громадян, і розбудова України в поствоєнний період» [3]. «Ефективна взаємодія між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства дозволить подолати наявні інституційні проблеми, що, в свою чергу, призведе до адаптації країни в умовах воєнного стану» [3].

Пуль С.С. запропонував «рекомендації стосовно шляхів удосконалення нормативно-правового

забезпечення процесів утворення, реорганізації, ліквідації та перепрофілювання закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в частині проведення обов'язкового громадського обговорення та дотримання законодавства з питань праці при реалізації органами місцевого самоврядування власних повноважень в частині модернізації шкільної мережі територіальної громади» [4].

Бондаренко В.П. та Нагаєв В.М. зазначають, що «організаційними компонентами моделі освітнього менеджменту на макрорівні є: 1) організація роботи викладача з розробки та впровадження педагогічної технології; 2) співуправління з метою налагодження дієвого інтерактивного зв'язку в системах: «викладач-студент» та «студент-студент»; 3) самоуправління НТД студентів під час самостійної та індивідуальної роботи; 4) контроль та самоконтроль освітніх результатів» [5].

Ільч Л.М., Яковенко І.В., Акіліна О.В., Панченко А.Г. представили «пропозиції щодо організації процесу залучення нерезидентів до роботи із відновлення надання послуг висококваліфікованого профілю — роботи закладів вищої освіти, медичного потенціалу третинного рівня. Участь закордонних фахівців дозволить у достатньо короткий термін відновити роботу зазначених закладів, враховуючи гостру потребу у наданні соціальних послуг такого профілю» [6].

Аналіз наукових публікацій свідчить про різноманітність досліджень у предметній тематиці. Але залишаються поза увагою недостатньо обґрунтовані тренди зміни законодавства щодо удосконалення механізмів публічного управління системою освіти.

Мета статті полягає в аналізі існуючих аспектів механізмів публічного управління системою освіти під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання є складовою державного управління і виключно функцією держави, яка виступає гарантом законності, у тому числі права громадян на освіту. Саме це право одним із перших порушив російський агресор.

Мільйони дітей та молоді України були позбавлені можливості навчатися у навчальних закладах, а працівники освіти не мали можливості здійснювати свою професійну діяльність, оскільки активна фаза військової агресії Російської Федерації проти

України погрожувала життю та здоров'ю людей. Крім того, ціллю російських ракет стали саме навчальні заклади.

На рис. 1 подано кількість закладів вищої освіти (університети, академії, інститути) в Україні за 1990/91–2020/21 навчальні роки. Можна зазначити, що найбільший пік зростанні закладів вищої освіти відбувся у 1994/95 навчальному році (темп зростання 45,91%), різке падіння — 2015/16 навчальний рік (темп зменшення — 14,77%) та 2020/21 навчальний рік (темп зменшення — 11,74%).

У перші дні війни Україна втратила адміністративний контроль над частиною окупованої території ворогом. В країні загострилася проблема забезпечення доступу громадян до освіти, порушено безперервний освітній процес. Нормалізація освітнього процесу та розробка механізмів захисту його учасників вимагали правового втручання держави.

Вихідним документом для правового регулювання освітнього процесу під час війни став Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року. Воєнний стан запроваджено на всій території країни та зазначається, що «конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України» можуть бути обмежені [7].

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», на території країни утворено військові адміністрації, які «забезпечують разом з військовим управлінням запровадження і реалізацію правового режиму воєнного стану, оборону, цивільний захист, громадську безпеку і порядок, охорону об'єктів критичної інфраструктури, захист прав, свобод і законних інтересів

громадян» [8], яка також має керувати закладами освіти.

Міністерство освіти і науки України (далі — МОН) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну освітню політику, тому в перший день війни видало наказ «Про формування та реалізацію державної політики в галузі освіти». «Про утворення Ситуаційного центру МОН» (наказ МОН № 229 від 24.02.2022), основним завданням якого було визначення діяльності МОН на період дії воєнного стану. Вже наступного дня МОН рекомендувало тимчасово припинити навчальний процес у закладах освіти та оголосити двотижневі канікули. Це був вимушений захід, оскільки в перші дні війни частина території країни опинилася під окупацією, понад 10 млн осіб були змушені залишити місце постійного проживання, серед них найбільшу частку становили жінки з дітьми.

У нових реаліях опинилися навчальні заклади, які фактично стали штабами з організації допомоги населенню та військовим. Деякі студенти та науково-педагогічні працівники пішли до лав Збройних Сил України та територіальної оборони, деякі стали добровольцями. Деякі учасники навчального процесу продовжили навчання, а деякі залишили місце постійного проживання, рятуючись від війни.

Внаслідок вимушеної міграції керівники навчальних закладів не завжди володіли інформацією про педагогічних та науково-педагогічних працівників (їх місцезнаходження, перебування, емоційний, психологічний та фізичний стан), тому деякі керівники намагалися самостійно вирішувати фінансові питання, пов'язані з оплатою

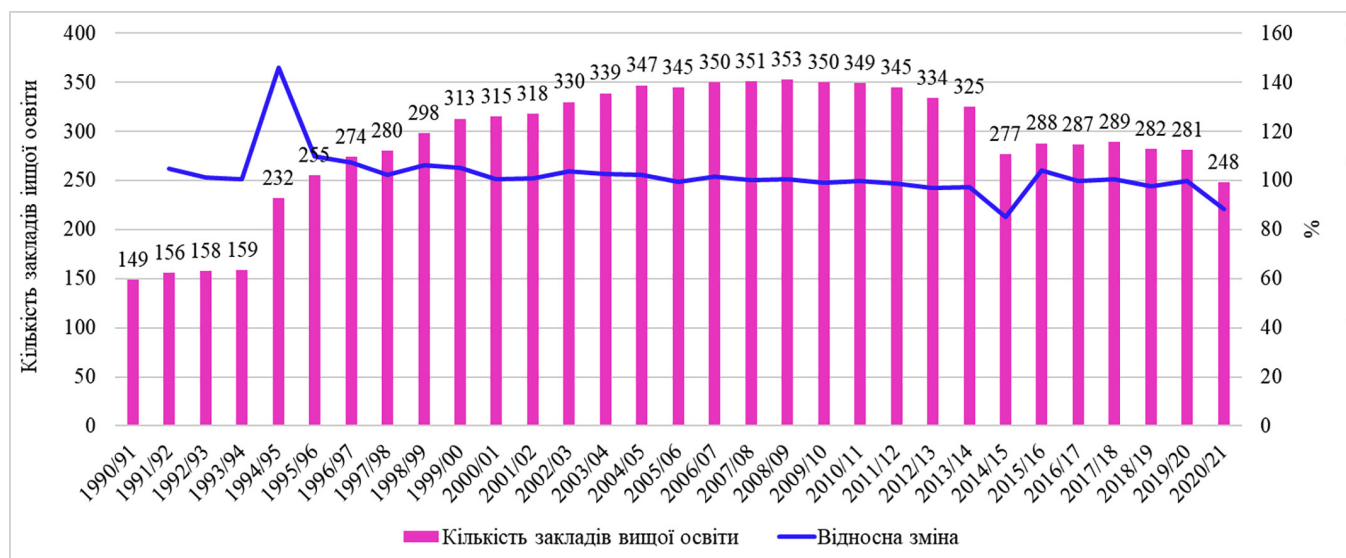

Рис. 1. Кількість закладів вищої освіти (університети, академії, інститути) в Україні за 1990/91–2020/21 навчальні роки

Джерело: побудовано авторами на основі даних [2]

праці працівників, які були відправлені у вимушені відпустки, іноді без збереження заробітної плати. Відповідаючи на звернення педагогічних та науково-педагогічних працівників щодо їх відпусток без збереження заробітної плати у зв'язку з запровадження в країні правового режиму воєнного стану, МОН категорично заборонило керівникам змушувати працівників писати такі заяви про відпустки без збереження заробітної плати (Лист М № 1/3292-22 введений 28.02.2022).

Але, усвідомлюючи, що частина педагогічних та науково-педагогічних працівників вимушена залишила свої домівки та з різних причин не може проводити заняття, було запропоновано надавати відпустки із збереженням або без збереження заробітної плати за добровільним бажанням працівника відповідно до вимог ст. трудове законодавство. Згодом роз'яснення надали керівникам освітніх установ щодо організації оплати праці працівників на час призупинення навчання (лист МОН № 1/3370-22 від 07.03.2022). Зазначається, що оплата праці працівників навчальних закладів, у яких призупинено навчання, здійснюється у розмірі середньої заробітної плати.

На початку березня відповідно до наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів професійної та вищої освіти під час дії воєнного стану» (наказ МОН від 03.07.2022 р. № 235) керівники н. установи були наказав вжити заходів

щодо забезпечення охорони учасників навчально-виховного процесу, працівників та майна закладів освіти; у разі необхідності евакуювати учасників навчально-виховного процесу в безпечне місце; забезпечити особливі умови навчання здобувачам вищої освіти, які перебувають у лавах Збройних Сил України чи підрозділах територіальної оборони, або займаються волонтерською діяльністю.

Протягом перших двох місяців була розроблена правова база для евакуації вищих навчальних закладів. Україна, на жаль, уже має певний досвід переміщення вищих навчальних закладів з окупованих територій.

У 2014 році, коли Російська Федерація вперше окупувала частину території України, виникла необхідність евакуювати українські вищі навчальні заклади на підконтрольну Україні територію. У березні-квітні 2022 року необхідно було евакуювати насамперед ті вищі навчальні заклади, які з перших днів війни перебували на окупованій території, де вже було неможливо здійснювати діяльність, а також ті, що перебували в зоні постійних обстрілів з боку ворога. Варто зазначити, що за даними МОН, станом на 1 серпня 2022 року постраждали 2200 навчальних закладів, з них 225 — повністю зруйновані, 1975 — частково. Серед повністю зруйнованих — 9 закладів фахової передвищої освіти та 7 вищих навчальних закладів. У регіональному розрізі найбільше

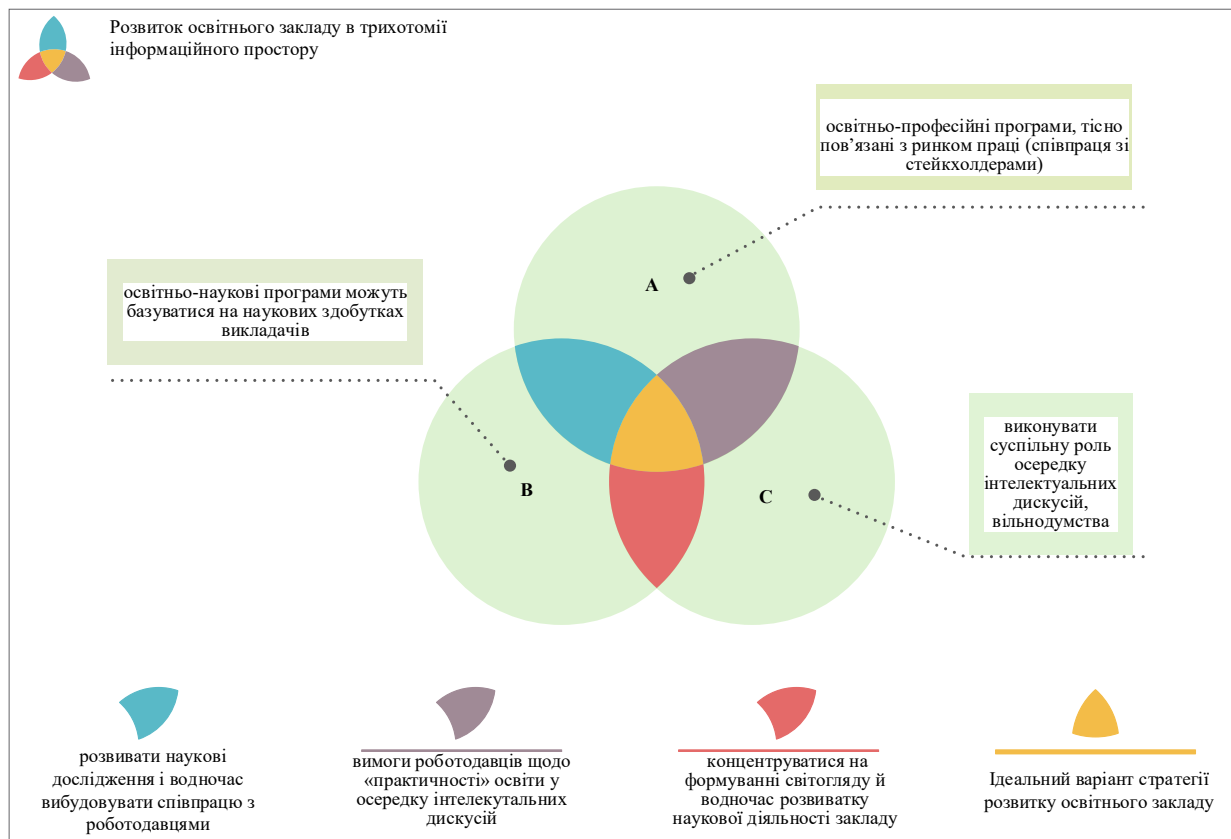

Рис. 2. Розвиток освітнього закладу в трихотомії інформаційного простору

Джерело: авторська розробка

постраждали навчальні заклади Донецької, Луганської, Харківської, Чернігівської, Миколаївської та Запорізької областей.

Проте всі зруйновані чи пошкоджені будівлі можна відновити, але тих, хто загинув на війні, повернути, на жаль, неможливо. Наразі даних про кількість жертв війни серед учасників навчального процесу вищів немає, однак ми розуміємо, що такі випадки безпрецедентні.

Це все призводить до необхідних змін у подальшому розвитку ЗВО в Україні на основі євроінтеграційних процесів. На рис. 2 розглянуто розвиток освітнього закладу в трихотомії інформаційного простору.

Відповідно до концепції послуг з позиції маркетингового підходу існує трикутник варіантів послуг: «швидко – дешево – якісно». Вибір двох з цих трьох опцій унеможлиблює третю. Відповідно до побудови європейської моделі вищої освіти академічні спільноти закладів мають розвиватися у трьох сферах: А — освітньо-професійні програми розробляються на основі тісної співпраці стейкхолдерів на ринку праці, насамперед, місцевих роботодавців; В — освітньо-наукові програми розробляються на основі здобутків науково-педагогічного персоналу, який приймає участь у прикладних та фундаментальних дослідженнях, при цьому отримує наукові публікації, патенти тощо. Необхідно відмітити, що це впливає на рейтинг закладу освіти у світові рейтинги університетів; С — виконувати суспільну роль у формуванні світогляду молоді, вільнодумства.

У якості прикладів можна навести таке: сфера А — локальні заклади вищої освіти (наприклад, КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»); сфера В — класичні університети, які мають у складі науково-дослідницькі інститути (Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Львівський національний університет імені Івана Франка), політехнічні університети (Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»);

сфера С — Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Відповідно до діаграми Ейлера — Венна (рис. 2) існує три множини, на перетину яких визначаються стратегії розвитку закладів освіти. Безсумнівно, реалізація цих стратегій залежить від ступені децентралізації закладу відповідно до принципів державно-публічного управління освітнянським процесом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи все вищесказане, можна констатувати, що основна проблема для системи вищої освіти стала військова агресія Російської Федерації проти України, внаслідок якої виникла загроза життю та здоров'ю учасників вищих навчальних закладів, обмежений доступ до освіти, зруйнована освітня інфраструктура, втрата значної частини потенційних абітурієнтів і студентів вищих навчальних закладів, а також педагогічних працівників і науковців через виїзд українців за кордон. Ще одним викликом для системи вищої освіти є переорієнтація в підготовка кваліфікованих кадрів у зв'язку зі зміною потреб воєнного і повоєнного часу для відновлення і розвитку народного господарства і суспільного життя.

Виклики спровокували виникнення загроз розвитку вищої освіти в майбутньому. Зокрема, внаслідок виїзду громадян України за кордон відчуються значні втрати в кадровому складі вищої освіти закладів та їх контингенту, а це також призводить до зниження потенціалу формування державного замовлення в найближчі роки. Крім того, внаслідок згортання роботи частки українських виробничих підприємств і наукових організацій та закладів звужується база для проведення навчальної та переддипломної практики для здобувачів вищої освіти.

Однак слід зазначити, що, незважаючи на постійні ракетні обстріли, бомбардування, загибелі та руйнування навчальних закладів, ЗВО продовжують свою діяльність, випускна та вступна кампанія у ЗВО відбулася.

Література

1. Конституція України: Верховна Рада України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 31.03.2023)
2. Заклади вищої освіти. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 31.03.2023)
3. Осипова Є., Подрезов Є. Особливості публічного управління в Україні під час воєнного стану. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 22 листопад 2022. С. 303–305.
4. Пуль С.С. Особливості трансформації мережі закладів загальної середньої освіти в Україні в умовах воєнного стану. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 5. С. 46–51. URL: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/296/274> (дата звернення: 31.03.2023)
5. Бондаренко В.П., Нагаєв В.М. Інноваційні засади формування системи державного управління освітою в умовах воєнного стану. Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти: матеріали

Міжнародної наукової-практичної конференції, 18 листопада 2022. Одеса, ОДАУ. 2022. С. 135–138. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-202224524.pdf#page=135> (дата звернення: 31.03.2023)

6. Ільїч Л. М., Яковенко І. В., Акіліна О. В., Панченко А. Г. Впровадження нових механізмів управління роботою закладів соціальної сфери у зв'язку із наслідками вторгнення російської федерації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 10. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42293/1/Illich_Yakovenko_Akilina_Panchenko_Vprov_nov_mechan_uprav_stat.pdf (дата звернення: 31.03.2023)

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 31.03.2023)

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон Верховної Ради України № 389-VIII від 10.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 31.03.2023)

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Verkhovna Rada Ukrainy № 254к/96-ВР від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> last accessed: 31.03.2023)

2. Zaklady vyshchoi osvity. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (last accessed: 31.03.2023)

3. Osypova Ye., Podriezov Ye. Osoblyvosti publichnogo upravlinnia v ukraini pid chas voiennoho stanu. Upravlinnia ta administruvannia v umovakh protyidii hibrydnym zahrozam natsionalnii bezpetsi: materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kharkiv, 22 lystopad 2022. S. 303–305.

4. Pul S.S. Osoblyvosti transformatsii merezhi zakladiv zahalnoi serednoi osvity v Ukraini v umovakh voiennoho stanu. Tavriiskyi naukovyi visnyk. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia. 2022. № 5. S. 46–51. URL: <http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/296/274> (last accessed: 31.03.2023)

5. Bondarenko V.P., Nahaiev V.M. Innovatsiini zasady formuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia osvitoiu v umovakh voiennoho stanu. Problemy ta perspektyvy rozvytku ekonomiky: svitovi ta natsionalni aspekty: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 18 lystopada 2022. Odessa, ODAU. 2022. S. 135–138. URL: <https://osau.edu.ua/wp-content/uploads/2022/12/Zbirnyk-202224524.pdf#page=135> (last accessed: 31.03.2023)

6. Ilich L. M., Yakovenko I. V., Akilina O. V., Panchenko A. H. Vprovadzhenia novykh mekhanizmiv upravlinnia robotoiu zakladiv sotsialnoi sfery u zviazku iz naslidkamy vtorhnennia rosiiskoi federatsii. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2022. № 10. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42293/1/Illich_Yakovenko_Akilina_Panchenko_Vprov_nov_mechan_uprav_stat.pdf (last accessed: 31.03.2023)

7. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 64/2022 від 24.02.2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (last accessed: 31.03.2023)

8. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Verkhovnoi Rady Ukrainy № 389-VIII від 10.11.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (last accessed: 31.03.2023)

Стаття надійшла до редакції 07.04.2023

УДК 351.77

Макаренко Максим Валерійович

кандидат медичних наук, директор клініки ММ-дентал,

здобувач наукового ступеня доктора наук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Makarenko Maksym

Candidate of Medical Sciences, Director of MM-Dental Clinic,

Candidate for the degree of Doctor of Science

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ORCID: 0000-0001-8677-8670

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8806

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ: СУТНІСТЬ ТА БАЗОВІ КАТЕГОРІЇ

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE CONDITIONS OF AN EXTRAORDINARY EPIDEMIOLOGICAL SITUATION: ESSENCE AND BASIC CATEGORIES

Анотація. У статті досліджено сутність та базові категорії публічного управління в умовах надзвичайної епідеміологічної ситуації в сучасних умовах, зокрема понять «епідеміологія», «надзвичайна епідеміологічна ситуація», «зона надзвичайної епідеміологічної ситуації». Встановлено, що Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» та інші нормативно-правові акти, що регламентують діяльність у досліджуваній сфері, виявив відсутність визначення цього поняття. З'ясовано, що суб'єкти публічного управління у процесі нормотворчої діяльності у сфері охорони здоров'я, використовують цей термін, не розкриваючи його сутності. Встановлено, що дискусія між науковцями щодо остаточного та загальноприйнятого визначення цих понять ще не закінчена. Під категорію «благополуччя» (або українським аналогом – «добробут») запропоновано розуміти гарантований державою, законодавчо визначений стійкий рівень забезпеченості населення країни, окремої соціальної групи, сім'ї, особи життєво необхідними (найважливішими) матеріальними і нематеріальними благами. Забезпечення «благополуччя» передбачає дотримання відповідними суб'єктами встановлених стандартів та інших нормативних вимог.

Визначено, що одним із пріоритетних напрямів публічної політики охорони здоров'я є поліпшення здоров'я і добробуту для усіх людей як кінцевої мети соціального та економічного розвитку. Звернуто увагу на необхідність активізації наукових розробок у сфері публічного управління з питань протидії епідемічним загрозам в глобальному аспекті, що дозволить суб'єктам публічного управління здійснювати вироблення публічної політики відповідно до ризиків та загроз сучасного глобалізованого світу. Запропоновано законодавчо визначити поняття «епідеміологія», «надзвичайна епідеміологічна ситуація», «зона надзвичайної епідеміологічної ситуації».

Ключові слова: публічне управління, охорона здоров'я, епідеміологія, надзвичайна епідеміологічна ситуація, зона надзвичайної епідеміологічної ситуації.

Summary. The article examines the essence and basic categories of public management in the conditions of an emergency epidemiological situation in modern conditions, in particular the concepts of «epidemiology», «emergency epidemiological situation», «zone of an emergency epidemiological situation». It was established that the Law of Ukraine «On Ensuring the Sanitary and Epidemic Welfare of the Population» and other normative legal acts regulating activities in the researched field revealed the absence of a definition of this concept. It was found that public administration subjects in the process of rule-making in the field of health care use this term without disclosing its essence. It has been established that the debate among scientists regarding the final and generally accepted definition of these concepts is not over yet. Under the category of «well-being» (or the Ukrainian analogue – «welfare») it is proposed to understand the state-guaranteed, legally defined sustainable level of provision of the country's population, a separate social group, family, and person with vital (most important) material and non-material goods. Ensuring «well-being» involves compliance by relevant entities with established standards and other regulatory requirements.

It was determined that one of the priority areas of public health care policy is the improvement of health and well-being for all people as the ultimate goal of social and economic development. Attention was drawn to the need to intensify scientific developments in the field of public administration on countering epidemic threats in a global aspect, which will allow public administration subjects to develop public policy in accordance with the risks and threats of the modern globalized world. It is proposed to legislatively define the concepts of «epidemiology», «emergency epidemiological situation», «zone of an emergency epidemiological situation».

Key words: public administration, health care, epidemiology, emergency epidemiological situation, zone of emergency epidemiological situation.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5 та частиною зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС є створення належних умов для реалізації потенціалу кожного громадянина впродовж всього життя, досягнення адекватних стандартів якості життя та благополуччя населення. Програмний документ Європейського регіонального бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я «Здоров'я для всіх у XXI столітті» також визначає поліпшення здоров'я і добробуту людей одним із пріоритетних напрямів у політиці досягнення здоров'я для усіх та встановлює його досягнення кінцевою метою соціального та економічного розвитку [1].

В цьому контексті питання удосконалення публічного управління в умовах надзвичайної епідеміологічної ситуації є тим фундаментальним підґрунтям, без якого неможливо побудувати якісно нову політику охорони здоров'я в сучасній країні.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання вдосконалення механізмів публічного управління у сфері охорони здоров'я знайшли відображення в дослідженнях Н.В. Авраменко, Т.П. Авраменко, М.М. Білинської, Н.О. Васюк, Л.І. Жаліло, В.М. Князевича, Я.Ф. Радиша та інших. Дослідження державного регулювання у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення, а саме системи громадського здоров'я, представлені в працях вітчизняних вчених Ю.В. Вороненка, О.П. Гульчій, І.В. Гущука, В.Ф. Москаленка, І.В. Рожкової, Н.О. Рингач, І.М. Солоненка та інших.

Метою статті є дослідження сутності та базових категорій публічного управління в умовах надзвичайної епідеміологічної ситуації в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми публічного управління медичною допомогою в умовах надзвичайної епідеміологічної ситуації зумовлює необхідність аналізу низки наукових тлумачень основних категорій, понять і термінів у зазначеній сфері.

Питання важливості нормативного визначення основних термінів в сфері охорони здоров'я важко переоцінити. Стаття 1 Конституції України

визначає, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2].

Відомо, що якісна законодавча база виступає правовим підґрунтям будь-якої норми. Відтак, очевидно, що запорукою ефективного законодавства є постійне удосконалення відповідно до суспільних потреб. Разом з тим, сучасні реалії його застосування подекуди демонструють неясність тлумачень як у науковій, так і у правозастосовній термінології [3].

Публічна політика у сфері охорони здоров'я, зокрема в умовах надзвичайної епідеміологічної ситуації, послуговується значним термінологічним апаратом. Проте, варто зазначити, що законодавче тлумачення багатьох термінів та понять досі є невизначеним.

Очевидно, що це великою мірою обумовлено специфічністю галузі охорони здоров'я з огляду на те, що правова регламентація її діяльності відбувається на межі суспільних відносин, що формуються у сферах: охорони здоров'я, соціальної політики, природоохоронної діяльності, екологічної безпеки тощо. Відтак, цілком зрозумілим видається запозичення понять із природничих, гуманітарних наук, що у свою чергу актуалізує необхідність законодавчого визначення базових категорій та понять у досліджуваній сфері.

Право на санітарне та епідемічне благополуччя виступає одним з визначальних прав людини. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» регулює суспільні відносини, які виникають у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя, визначає відповідні права і обов'язки державних органів, підприємств, установ, організацій та громадян, встановлює порядок здійснення державного санітарно-епідеміологічного нагляду в Україні [4].

Санітарне та епідемічне благополуччя населення у згаданому законі тлумачиться як стан здоров'я населення та середовища життєдіяльності людини, при якому показники захворюваності перебувають на усталеному рівні для даної території, умови проживання сприятливі для населення, а параметри факторів середовища життєдіяльності знаходяться в межах, визначених санітарними нормами. Зазначеним законом охоплюються права на безпечні для здоров'я навколишнє природне середовище, питну воду, харчові продукти, умови праці тощо.

Разом з тим, вказаний закон не містить тлумачення базового поняття «благополуччя». Більше того, аналіз законодавчого поля, що регламентує діяльність у досліджуваній сфері, виявив відсутність визначення цього поняття. У процесі нормотворчої діяльності суб'єкти публічної політики, що здійснюють регулювання у сфері охорони здоров'я, використовують цей термін, не розкриваючи його сутності.

До прикладу, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів» містить низку показників, за якими визначаються ризики, що уможливають завдання шкоди здоров'ю, працездатності та життю людини чи здоров'ю майбутніх поколінь та зумовлені впливом біологічних, фізичних, хімічних чи соціальних факторів середовища життєдіяльності людини. Проте сутність поняття «благополуччя» у цій постанові не визначено [5].

Відтак, відсутність законодавчого визначення досліджуваного терміну актуалізує потребу в пошуку тлумачень цього поняття у наукових розробках та енциклопедичних виданнях.

Великий тлумачний словник української мови містить поняття «благополуччя», яке позначається як життя в достатку й спокої; добробут, щастя. Крім того, цей словник містить також визначення поняття «добробут» як синонім благополуччя та пояснює його як «матеріально-побутове забезпечення; достаток» [6, с. 193]. Оксфордський словник англійської мови тлумачить поняття «благополуччя» (англ. *well-being*) як стан комфорту, здоров'я або щастя [7]. Кембриджський словник містить синонім поняття благополуччя — «добробут» (англ. *welfare*) та також тлумачить його як стан здоров'я та щастя [8].

Поняття «благополуччя» прийнято Всесвітньою організацією охорони здоров'я в якості основного критерію здоров'я, яке розглядається як стан повного фізичного, розумового і соціального благополуччя [9].

Крім того, як зазначає Генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я, доктор Тедрос Адханом Гебрейесус, здоров'я є правом, а не привілеєм [10].

Варто зазначити, що сутність поняття «благополуччя» є досить багатовимірним. *Соціальне благополуччя* визначено Всесвітньою організацією охорони здоров'я як центральний компонент загального стану здоров'я людей [11].

В американській енциклопедії досліджень якості життя і благополуччя пояснюється, що *емоційне благополуччя* корелює з *фізичним благополуччям* і доповнює його [12].

Клаудія Трудель-Фіцджеральд зазначає, що *психологічне благополуччя* пов'язано з більш низьким ризиком захворювань і смертності і може бути покращено за допомогою відносно недорогих втручань [13].

Таким чином, поняття «благополуччя» містить баланс ключових елементів та має такі складові: соціальне, економічне, емоційне, фізичне, психологічне благополуччя тощо.

Дослідження сутності та базових категорій публічного управління медичною допомогою в умовах епідеміологічної надзвичайної ситуації в сучасних умовах актуалізує також потребу в аналізі понять «епідеміологія», «надзвичайна епідеміологічна ситуація».

Рябоконт О. В. вважає, що епідеміологія — це метод, який використовується для виявлення причин погіршення здоров'я і захворювань населення, пацієнти — це спільнота, люди розглядаються колективно. За визначенням вченого, епідеміологія — це дослідження (наукове, систематичне і засноване на даних) розподілу (частота, закономірність) і детермінант (причин, факторів ризику) станів і подій, пов'язаних зі здоров'ям (а не тільки хвороб) в певних групах населення [14, с. 24].

Б. М. Дикий та Т. О. Нікіфорова під епідеміологією розуміють науку, яка вивчає епідемічний процес, закономірності поширення інфекційних хвороб, розробляє заходи попередження і зниження захворюваності та ліквідації окремих інфекцій. Предметом епідеміології, на відміну від клінічної медицини, зазначені науковці вважають не саму хворобу, а захворюваність населення на цю хворобу. Захворюваність відображає популяційний (надорганізований) рівень організації життя, а хвороба — організований, суборганізований рівень [15, с. 58].

ВООЗ під терміном «епідеміологія» розуміє сукупність підходів до оцінки стану здоров'я населення для виявлення факторів, що його визначають. Це досягається шляхом аналізу специфіки розподілу захворюваності на територіях, в групах населення і за часом поширення.

У визначенні цього поняття ВООЗ оперує двома підходами. Перший — епідеміологічний — за якого мова йде про будь-яку захворюваність (інфекційну чи неінфекційну). Зазначений підхід має вектор аналізу від наслідків (стан здоров'я, захворюваність) до причини (фактори середовища). Навпаки, другий підхід — гігієнічний — має зворотний вектор аналізу: від причини (фактори середовища) до наслідків (якість громадського здоров'я, захворюваність).

Таким чином, поєднання двох підходів дозволяє більш чітко формулювати гіпотези про фактори ризику і забезпечує кількісну оцінку зв'язку факторів ризику з захворюваністю, визначення відносного і безпосереднього ризику. Саме тому в законі «санітарно-епідеміологічне благополуччя» визначається як стан здоров'я і довкілля (одночасно), а до

завдань санітарно-епідеміологічного нагляду насамперед належить оцінка стану здоров'я населення, виявлення причин і умов, що формують загальну картину захворюваності населення [16, с. 115].

Варто відмітити, що поняття «надзвичайна епідеміологічна ситуація» у вітчизняному законодавстві не визначено. У Кодексі цивільного захисту України, що набув чинності 16 жовтня 2020 року, подається лише визначення надзвичайної ситуації, яке тлумачиться як обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання, що характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена ...епідемією ...або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення [17].

У цьому ж Кодексі цивільного захисту України наводиться ще одне визначення — «зона надзвичайної ситуації» — це окрема територія, акваторія, де сталася надзвичайна ситуація.

У цьому зв'язку, зважаючи на те, що ухвалення зазначеного Кодексу відбулось восени 2020 року, в період довготривалих періодичних карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, та враховуючи, що дискусія між науковцями щодо остаточного та загальноприйнятого визначення цих понять ще не закінчена, варто було б законодавчо визначити поняття «надзвичайна епідеміологічна ситуація» та «зона надзвичайної епідеміологічної ситуації».

Крім того, зважаючи на різноманітність тлумачення науковцями терміну «благополуччя» та

відсутність його визначення у законодавстві, вважаємо за необхідне закріпити його визначення у ст. 1 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» шляхом внесення відповідних доповнень до нього. Адже проблеми, пов'язані з неналежним забезпеченням санітарно-епідемічного благополуччя населення, можуть поставити під загрозу збереження і зміцнення здоров'я нації як одного із вагомих чинників суспільно-економічної стабільності та національної безпеки в цілому.

Висновки. В процесі дослідження нами встановлено, що на сьогодні нараховується безліч визначень термінів «благополуччя», «достаток», «добробут». Проте дискусія між науковцями щодо остаточного та загальноприйнятого визначення цих понять ще не закінчена. Під категорією «благополуччя» (або українським аналогом — «добробут») пропонуємо розуміти гарантований державою, законодавчо визначений стійкий рівень забезпеченості населення країни, окремої соціальної групи, сім'ї, особи життєво необхідними (найважливішими) матеріальними і нематеріальними благами. Забезпечення «благополуччя» передбачає дотримання відповідними суб'єктами встановлених стандартів та інших нормативних вимог. Зважаючи на різноманітність трактування терміну «благополуччя» як у науковому колі так і у юридичній практиці, пропонуємо законодавчо закріпити його визначення.

Література

1. Health21 — health for all in the 21st century. URL: <https://www.euro.who.int/en/publications/policy-documents/health21-health-for-all-in-the-21st-century> (дата звернення: 19.02.2023)
2. Конституція України: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.02.2023)
3. The Principles of Public Administration. URL: <https://www.sigmaweb.org/publications/principles-public-administration-nov2014.pdf> (дата звернення: 17.03.2023)
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 27. Ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 18.03.2023)
5. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) Державною службою з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 14.02.2023)
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Oxford Advanced Learner's Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (дата звернення: 23.02.2023)
8. Cambridge Academic Content Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 17.02.2023)
9. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/home> (дата звернення: 24.03.2023)
10. Together for a healthier world. Dr Tedros Adhanom Ghebreyesus. URL: <https://www.who.int/director-general>. (дата звернення: 24.03.2023)
11. Статут (Конституція) Всесвітньої Організації охорони здоров'я. Constitution of the World Health Organization. <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> (дата звернення: 17.02.2023)
12. Michalos A. C. Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research. 2014. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2797

13. Trudel-Fitzgerald C., Millstein R.A., Hippel Ch., Howe Ch. J., Tomasso L.P., Wagner G.R., Vander-Weele T.J. Psychological well-being as part of the public health debate? Insight into dimensions, interventions, and policy. Trudel-Fitzgerald et al. BMC Public Health. 2019. 19:1712. URL: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-019-8029-x> (дата звернення: 27.03.2023)

14. Рябоконь О.В. Особливості проведення протиепідемічних заходів у випадках виникнення надзвичайних ситуацій в мирний час за умов занесення карантинних інфекцій. Протиепідемічний захист військ, бактеріологічна розвідка: навч. посіб. Запоріжжя, 2016. 107 с.

15. Дикий Б.М., Нікіфорова Т.О. Епідеміологія. Івано-Франківськ: Видавництво Івано-Франківського державного медичного університету, 2006. 196 с.

16. Bonita R. Basic epidemiology / R. Bonita, R. Beaglehole, T. Kjellström // 2nd edition. Epidemiology. Manuals. I. Beaglehole, Robert. II. Kjellström, Tord. World Health Organization. P. 205.

17. Кодекс цивільного захисту України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 28.03.2023)

References

1. Health21 — health for all in the 21st century. [Online], available at: <https://www.euro.who.int/en/publications/policy-documents/health21-health-for-all-in-the-21st-century> (Accessed: 19 Feb 2023)

2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy. [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed: 22 Feb 2023)

3. The Principles of Public Administration. [Online], available at: <https://www.sigmaweb.org/publications/principles-public-administration-nov2014.pdf> (Accessed: 17 Mar 2023)

4. Pro zabezpechennia sanitarnoho ta epidemichnogo blahopoluchchia naselennia: Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). 1994. № 27. St. 218. [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (Accessed: 18 Mar 2023)

5. Pro zatverdzhennia kryteriiv, za yakymy otsiniuietsia stupin ryzyku vid provadzhennia hospodarskoi diialnosti u sferi sanitarnoho ta epidemichnogo blahopoluchchia naselennia ta vyznachaietsia periodychnist zdiisnennia planovykh zakhodiv derzhavnoho nahliadu (kontroliu) Derzhavnoiu sluzhboiu z pytan bezpechnosti kharchovykh produktiv ta zakhystu spozhyvachiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnia 2018 r. № 1164. [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-2018-%D0%BF#Text> (Accessed: 14 Feb 2023)

6. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / uklad. i holov. red. V.T. Busel. Kyiv; Irpin: VTF «Perun», 2005. 1728 s.

7. Oxford Advanced Learners Dictionary. [Online], available at: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/> (Accessed: 23 Feb 2023)

8. Cambridge Academic Content Dictionary. [Online], available at: <https://dictionary.cambridge.org/> (Accessed: 17.02.2023)

9. World Health Organization. [Online], available at: <https://www.who.int/home> (Accessed: 24 Mar 2023)

10. Together for a healthier world. Dr Tedros Adhanom Ghebreyesus. [Online], available at: <https://www.who.int/director-general>. (Accessed: 24 Mar 2023)

11. Statut (Konstytutsiia) Vsesvitnoi Orhanizatsii okhorony zdorovia. Constitution of the World Health Organization. [Online], available at: <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1> (Accessed: 17 Feb 2023)

12. Michalos A. C. Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research. 2014. DOI: https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_2797

13. Trudel-Fitzgerald C., Millstein R.A., Hippel Ch., Howe Ch. J., Tomasso L.P., Wagner G.R., Vander-Weele T.J. Psychological well-being as part of the public health debate? Insight into dimensions, interventions, and policy. Trudel-Fitzgerald et al. BMC Public Health. 2019. 19:1712. [Online], available at: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-019-8029-x> (Accessed: 27 Mar 2023)

14. Riabokon O.V. Osoblyvosti provedennia protyepidemichnykh zakhodiv u vypadkakh vynyknennia nadzvychainykh sytuatsii v myrnyi chas za umov zanesennia karantynnykh infektsii. Prottyepidemichnyi zakhyst viisk, bakteriologichna rozvidka: navch. posib. Zaporizhzhia, 2016. 107 s.

15. Dykyi B.M., Nikiforova T.O. Epidemiologhiia. Ivano-Frankivsk: Vydavnytstvo Ivano-Frankivskoho derzhavnoho medychnoho universytetu, 2006. 196 s.

16. Bonita R. Basic epidemiology / R. Bonita, R. Beaglehole, T. Kjellström // 2nd edition. Epidemiology. Manuals. I. Beaglehole, Robert. II. Kjellström, Tord. World Health Organization. P. 205.

17. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR). 2013. № 34–35. St. 458. [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (Accessed: 28 Mar 2023)

УДК 339.9/327

ІНШЕ

Мешко Наталія Петрівна*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара***Meshko Nataliia***Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Marketing and International Management
Oles Honchar Dnipro National University***Мамедова Дарина Романівна***студентка кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***Mamedova Daryna***Student of the Department of Marketing and International Management
Oles Honchar Dnipro National University*

DOI: 10.25313/2617-572X-2023-3-8834

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕДІАМЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

DIRECTIONS FOR IMPROVING MEDIA MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

Анотація. Проблематика дезінформаційної пропаганди стала важливим аспектом наукових досліджень через посилення загрози для національної безпеки країн світу. Стаття висвітлює питання щодо необхідності зменшення негативного впливу РФ на інформаційний простір країн шляхом вдосконалення медіаменеджменту як важливого компоненту національної безпеки в цифровому середовищі. У статті систематизовано актуальні розслідування та публікації Департаменту США щодо наративів пропаганди РФ у міжнародному медіапросторі. Проаналізовано наслідки впливу наративів пропаганди РФ на формування світогляду соціуму в деяких країнах Європейського Союзу.

На основі аналітичного огляду публікацій зроблено висновок, що дезінформаційна кампанія РФ щодо подій в Україні провалилась в медіапросторі країн ЄС, виявлено зміна вектору дезінформаційної кампанії РФ в інформаційний простір країн Африки. Дослідження зарубіжних та вітчизняних авторів підтверджують, що РФ, спекуючи на темі голоду, спрямовують зусилля на формування хибного уявлення щодо реальних міжнародних подій, створюючи загрозу для національної безпеки країн.

Вищезазначені дослідження та аналіз дезінформаційних кампаній РФ, дозволив нам резюмувати, що саме сучасний інструментарій медіаменеджменту має потенціал стримання ворожої пропаганди не тільки на український, а й на міжнародний інформаційний простір.

Автори статті намагалися окреслити, який саме інструментарій медіаменеджменту є ефективним в інформаційному просторі, щоб тим чи в іншим чином мінімізувати прояви кислотної пропаганди РФ в контексті захисту національної безпеки країн. Вдосконалення потребують методичні підходи щодо розробки медіастратегій, планування процесу створення та контролю за медіаконтентом, канали поширення інформаційного продукту, що відповідає певним медіастандартам та критеріям об'єктивності та точності. А також, створення ефективної системи HR-менеджменту в медіа компаніях.

Зроблено висновок, що створення сучасної HR-систем медіа організацій може стати дієвим механізмом у забезпечення «чистого» інформаційного простору, як складової національної безпеки України. Завдяки продуманій і добре організованій системі управління персоналом можна підвищити ефективність роботи телеканалів, забезпечити якість телевізійних програм, збільшити кількість висококваліфікованих колективів журналістів та інших співробітників ЗМІ.

Ключові слова: медіаменеджмент, дезінформація, пропаганда, медіапростір, телеканал, HR-менеджмент.

Summary. The issue of disinformation propaganda has become an important aspect of scientific research due to the growing threat to the national security of countries around the world. The article highlights the need to reduce the negative impact of Russian propaganda on the information space of countries by improving media management as an important component of national security in the digital environment. The article systematizes the current investigations and publications of the US State Department on Russian propaganda narratives in the international media space. The author analyzes the consequences of the influence of Russian propaganda narratives on the formation of the worldview of society in some countries of the European Union.

Based on the analytical review of publications, it is concluded that Russia's disinformation campaign on the events in Ukraine has failed in the media space of the EU countries, and the change in the vector of Russia's disinformation campaign to the information space of African countries is revealed. Research by foreign and domestic authors confirms that by speculating on the topic of hunger, that Russia is trying to create a false picture of real international events, posing a threat to the national security of countries.

The aforementioned research and analysis of Russia's disinformation campaigns allowed us to summarize that it is the modern tools of media management that have the potential to curb hostile propaganda not only in the Ukrainian but also in the international information space.

The authors of the article tried to outline what kind of media management tools are effective in the information space in order to minimize the manifestations of Russian propaganda in the context of protecting the national security of countries. Methodological approaches to developing media strategies, planning the process of creating and controlling media content, and distribution channels for information products that meet certain media standards and criteria of objectivity and accuracy need to be improved. Also, the creation of an effective HR management system in media companies.

It is concluded that the creation of a modern HR system in media organizations can become an effective mechanism for ensuring a «clean» information space as a component of Ukraine's national security. Thanks to a well-thought-out and well-organized HR management system, it is possible to increase the efficiency of TV channels, ensure the quality of television programs, and increase the number of highly qualified teams of journalists and other media employees.

Key words: media management, disinformation, propaganda, media space, TV channel, HR management.

Постановка проблеми. В Україні вже більше року триває повномасштабна війна, яка не обминула й медіапростір. За останні роки, в Україні та по всьому світу, дезінформаційна пропаганда стала однією з головних загроз для свободи слова та національної безпеки країн. Медіаменеджмент тут грає важливу роль, оскільки саме від нього залежить, які інформаційні повідомлення будуть транслюватись у світі [8; 9]. Влада РФ активно використовує медіаменеджмент та його інструменти для створення дезінформаційної пропаганди та фейкових наративів про війну в Україні.

Мета статті. Дане дослідження містить систематизований огляд публічної інформації щодо поширення наративів РФ про війну в Україні, сформовано напрями вдосконалення медіа менеджменту організацій в контексті забезпечення національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Медіаменеджмент є актуальним напрямом сьогодні і об'єктом досліджень вітчизняних науковців, таких як: Черемних І., Барзилович О., Григорова З., Хоменок О., Пунчак Л., Бравов В.. Активно досліджують різні аспекти медіаменеджменту іноземні науковці: Межеєвські Б., Абід Б., Токбаєва Д., Лозіч Й., Фернандо Лондоньо К та багато інших.

Цифрове середовище стало платформою поширення нових медіазасобів РФ для інформаційної війни проти України та міжнародного демократичного суспільства. У своїй статті [1] Даниленко Ю. розглянула дослідження організації Africa

Center for Strategic Studies, і було визначено, що регіонами із найбільш значним російським впливом є Центральна Африканська Республіка (саме в ній знаходиться штаб-квартира групи Вагнера), а також Малі, Лівія, Нігерія, Зімбабве, Ангола та ін. [1]. Посилаючись на Держдепартамент США Даниленко зазначає, що вплив на Африку здійснюється шляхом застосування сукупності інструментів медіаменеджменту: організація фіктивних компаній, які виступають під маскою НУО; підкуп та шантаж політичних гравців, яких контролює влада РФ; використання інформаційного впливу компаній, що займаються видобутком природних ресурсів в Африці для маніпулювання в соціальних мережах; системне проведення кампаній з дезінформації тощо [1; 13]. В окремих дослідженнях зазначається, що в РФ сформовано хибне інформаційне поле щодо глобального світу як наслідок відсутності в РФ незалежних, недержавних ЗМІ та альтернативних, на думку суспільства, джерел інформації [12].

Згідно звіту урядового видавництва США, опублікованого у 2017 році, визнано що RT є «інструментом пропаганди» РФ, який може бути використаний для поширення дезінформації та впливу на політичні процеси Заходу [23]. У 2022 році Державний департамент США та Центр глобальної взаємодії опублікували спеціальну доповідь ГЕС про роль RT і Sputnik в екосистемі російської дезінформації та пропаганди. В якому зазначено, що RT та Sputnik News можуть отримувати фінансування від різних державних джерел РФ,

включаючи російські державні компанії та фонди. Звіт також стверджує, що RT та Sputnik News можуть використовуватися для поширення дезінформації та впливу на громадську думку у різних країнах світу [5].

Питання національної безпеки України має важливу інформаційну складову і потребує подальшого дослідження з метою застосування сучасних методів медіа менеджменту для протидії РФ.

Виклад основного матеріалу. З початку повномасштабної війни в Україні все більшу увагу міжнародне суспільство стало приділяти якості тієї

інформації, яка потрапляє в їхнє поле зору. Проведений аналітичний огляд публікацій [12–14] дозволяє нам стверджувати, що РФ з метою просування ідей «руського миру» використовує певні наративи в якості інструментів формування хибного уявлення про війну в Україні. Приховуючи кримінальні злочини проти людства, РФ намагається нав'язати населенню своєї країни та всьому світу ідею «великої Росії». Поширення наративів РФ, на думку авторів, слід розглядати через призму потенційних загроз для національної безпеки України та країн, які надають нам підтримку в цій війні.

Таблиця 1

Систематизація пропагандистських наративів РФ щодо війни в Україні

	Наратив	Реальна форма прояву	Вплив на національну безпеку України
1.	«СВО ¹ проводиться з метою захистити за національною ознакою росіян етнічного походження, що проживають на території України»	Розслідування Держдепартаменту США доводять той факт, що на окупованих територіях саме українці зазнають притиснень культури та аутентичної ідентичності, притиснень за національною ознакою. Такі антисуспільні та протизаконні для всього світу дії, РФ підкріплює шляхом створення законодавчих актів про «екстремістів» та «терористів»	Загрози на державному рівні: – втрата цілісності кордонів; вимушена міграція населення. Гуманітарні шоки: – загибель мирного населення, примусова «русифікація», примусове вивезення в РФ дітей, порушення норм міжнародного права та інші.
2.	«Військові сили РФ не застосовують збройні дії проти цивільного населення та об'єктів критичної інфраструктури на території України»	Беззаперечними є докази, які збирають правоохоронні органи України, матеріального походження (уламки ракет, їхні номерні серії), які свідчать про причетність РФ в застосуванні збройних дій проти мирного населення та об'єктів критичної інфраструктури.	Економічні загрози: – втрата економічного потенціалу на тимчасово окупованих територіях, втрата інфраструктури від бомбардувань; втрата придатності для посіву замінованих сільськогосподарських угідь тощо. Екологічні загрози: – пожежі: втрата лісів, флори, фауни; надлишок викидів CO ₂ в результаті обстрілів.
3.	«Українські урядовці є неонацистами»	Україна є демократичною державою, у якій громадяни мають право вибирати своїх лідерів і представників в парламенті. А націоналістичні партії в Україні мають обмежену підтримку серед населення і не контролюють уряд чи парламент. Уряд України не має націоналістичної або фашистської ідеології і не здійснює політику, яка б сприяла розпалюванню етнічних конфліктів.	Загрози на державному рівні: – послаблення довіри до влади та до конституційних цінностей, загрози для формування демократичного суспільства.
4.	«США та НАТО надає Україні збройну підтримку, тим самим чинить агресію проти РФ»	Зброя, яку США та альянс надає Україні, призначена для захисту територіальної цілісності та суверенітету країни, а не для нападу на РФ. А рішення надавати таку допомогу Україні приймається відповідно до міжнародного права та заходів самооборони. Військова допомога Україні не може бути розцінена як агресія проти РФ, оскільки США має право надавати допомогу державам-союзникам задля їхньої безпеки	Загрози у міжнародних відносинах: – порушення міжнародних економічних угод з країнами, які підтримують Україну.

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13; 14]

¹ СВО — аббревіатура: «Спеціальна військова операція» в Україні — евфемізм, який використовує влада Росії для позначення вторгнення в Україну в 2022 році.

Вищенаведений перелік наративів РФ не є повним, але є найбільше вживаним у публікаціях, які активно поширювала РФ через засоби масової інформації на території інших країн. До початку повномасштабного вторгнення просувати такі маніпуляції урядовців РФ було значно легшим процесом, ніж зараз. Після 24 лютого 2022 р. більшість країн обмежили просування РФ пропаганди, застосовуючи різні методи захисту національного інформаційного простору. Зокрема, Британське агентство Office of Communications, що займається регулюванням роботи поштової служби, а також радіо- та телекомпаній, відізнало ліцензію для RT (RT/Russia Today — це міжнародний телеканал з розгалуженою мережею інформаційних та документальних програм, який отримує фінансування переважно з державного бюджету РФ від її уряду [3]. Європейський Союз запровадив санкції та призупинив роботу каналів RT/Russia Today та Sputnik (RT English, RT UK, RT Germany, RT France та RT Spanish). Також було припинено ретрансляцію програм, що мали російське походження, та обмежено мовлення програмних сервісів, пов'язаних із Росією та Білоруссю. На початку березня були заблоковані веб-ресурси, пов'язані з агентством Sputnik (російське пропагандистське інформаційне агентство) та іншими російськими ЗМІ [3].

Також, РФ було усунуто від Європейської спільки радіомовлення та телебачення (EBU) та Керівного Комітету Ради Європи з питань медіа та інформаційного суспільства (CDMSI). А Європейська

платформа регуляторів (EPRA) підтримала запит Національної ради щодо боротьби з російською пропагандою в Європі та закликала всі європейські регулятори виявляти та припиняти російську дезінформацію [3].

Задля збереження демократичних цінностей важлива координація взаємодій учасників глобального медіа простору у формуванні дієвих стримуючих засобів РФ пропаганди. Про ефективність міжнародного партнерства в інформаційній війні проти РФ свідчать результати моніторингу Центру Стратегічних Комунікацій та Інформаційної Безпеки в партнерстві з Детектором Медіа та соціальним стартапом LetsData, (табл. 2).

Важливу роль в досягненні позитивних результатів у медіа просторі, на нашу думку, має висококваліфікована робота керівних органів ЄС, які вчасно передбачили проблему та запровадили конкретні дії для її вирішення. Провал прокремлівського контенту в інформаційному просторі країн ЄС та США, спричинив збільшення числа інформаційних кампаній РФ в країнах Африки. Підтримка РФ в даному регіоні має історичні корні в спільних економічних відносинах СРСР, який підтримував антиколоніальні африканські визвольні рухи [13]. Влада РФ активно спекулює та маніпулює темою голоду, виставляючи саме Україну, США та країни ЄС винуватцями в зменшенні експорту зернових культур. Поширення «антизахідних» наративів відповідає очікуванням аудиторії країн Африки та вигідно владі РФ [6].

Таблиця 2

Тенденції у зміні відсотку пропаганди РФ в медійному просторі країн ЄС

№	Країна	Період (1.07.2022–15.07.2022)	Період (15.07.2022–29.07.2022)	Темп зменшення, %
1.	Італія	1,7%	0,05%	97%
2.	Франція	2,5%	0,09%	96,4%
3.	Німеччина	4,21%	0%	100%

Джерело: складено автором на основі [2]

Таблиця 3

Інструменти медіа менеджменту поширення українського контенту

№	Країна	Опис
1.	Велика Британія	Українські телеканали можуть транслювати свої програми на британських мовних платформах, таких як Freeview, Virgin, Sky, Freesat
2.	Грузія	У пакети двох найбільших операторів IPTV-Magticom та Silknet — додано безкоштовно український телеканал «Україна 24».
3.	Румунія	Румунські кабельні компанії мають можливість без укладання договорів з правовласниками ретранслювати два українські телеканали, Rada та Espresso, завдяки дозволу Акціональної аудіовізуальної ради (CAN).
4.	Німеччина	Українською мовою найближчим часом будуть запущені новини на відомих німецьких телеканалах RTL та НТВ.
5.	Чеська Республіка	У складі медіагрупи Media Bohemia в Празі почав мовлення Радіо Україна, чий зміст спрямований на підтримку українських громадян, що залишили свою країну, щоб уникнути російської агресії.

Джерело: складено автором на основі [6]

З початком повномасштабної війни все більше держав підтримали Україну, ретранслюючи вітчизняні канали та контент. Аналіз публікацій дозволяє стверджувати про створення підтримуючих методів медіа менеджменту для розширення українського контенту в глобальному та європейському, зокрема, інформаційному просторі (табл. 2).

Медіаменеджмент українських ЗМІ проводить систематичну роботу задля збільшення кількості українських телеканалів на міжнародному ринку. Результатом цього є функціонування наступних каналів в міжнародному інформаційному просторі: «1+1 International», «ICTV», «Inter+», «Ukraine 1», «Ukraine 2», «NLO TV 1», «NLO TV 2». Більшість цих телеканалів використовують українську мову, а також можуть мати програми, які озвучені або субтитровані на англійську мову, щоб залучити міжнародну аудиторію.

Медіаменеджмент передбачає розробку адаптивних стратегій поширення продукту, що відповідає певним медіастандартам та критеріям об'єктивності, планування процесу розробки та контролю за контентом, визначення політики відтворення контенту. На нашу думку, одним з методів, який можна використати, щоб уникнути або зменшити прояви пропаганди, є побудова ефективної системи HR-менеджменту медіа організацій.

Однак, медіаменеджмент може впливати на прояв пропаганди не лише шляхом зменшення її кількості, але й через збільшення якості медійних продуктів, що дозволяє більш повно й точно передати об'єктивну інформацію. Для цього потрібно впроваджувати нові технології і стандарти, які

допомагають зменшити вплив політичних чинників на медіа, формувати сучасну систему медіаменеджменту. Серед важливих напрямів вдосконалення менеджменту мають бути впровадження цифрового інструментарію та комунікацій з аудиторією (рис. 1).

Важливо також забезпечити незалежність медіа від політики та бізнесу, що дозволяє зберегти надійність та авторитет інформаційних джерел. Це можна здійснити шляхом запровадження відповідних правових і економічних механізмів, що забезпечують фінансову стабільність медіа та їх незалежність. Таким чином, медіаменеджмент може грати важливу роль у зменшенні пропаганди через створення об'єктивної, точної та якісної інформаційної продукції [10; 11]. При цьому важливо пам'ятати про різні культурні та мовні контексти міжнародного ринку, щоб забезпечити ефективну комунікацію та розуміння інформації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У світі сьогодні проходить боротьба за правду в медіапросторі. Дезінформаційна пропаганда стала супутником всіх глобальних конфліктів, в тому числі після початку повномасштабної війни в Україні. У статті було розглянуто, які РФ створює фейкові наративи про війну в Україні та яким чином намагається вплинути на міжнародний медіапростір.

Авторами зазначено, що одним з ключових інструментів впливу РФ є медіаменеджмент. Протидія дезінформаційній пропаганді та впливу медіаменеджменту потребує спільних зусиль всіх держав світу, в інакшому випадку національна безпека будь-якої країни може бути під загрозою.

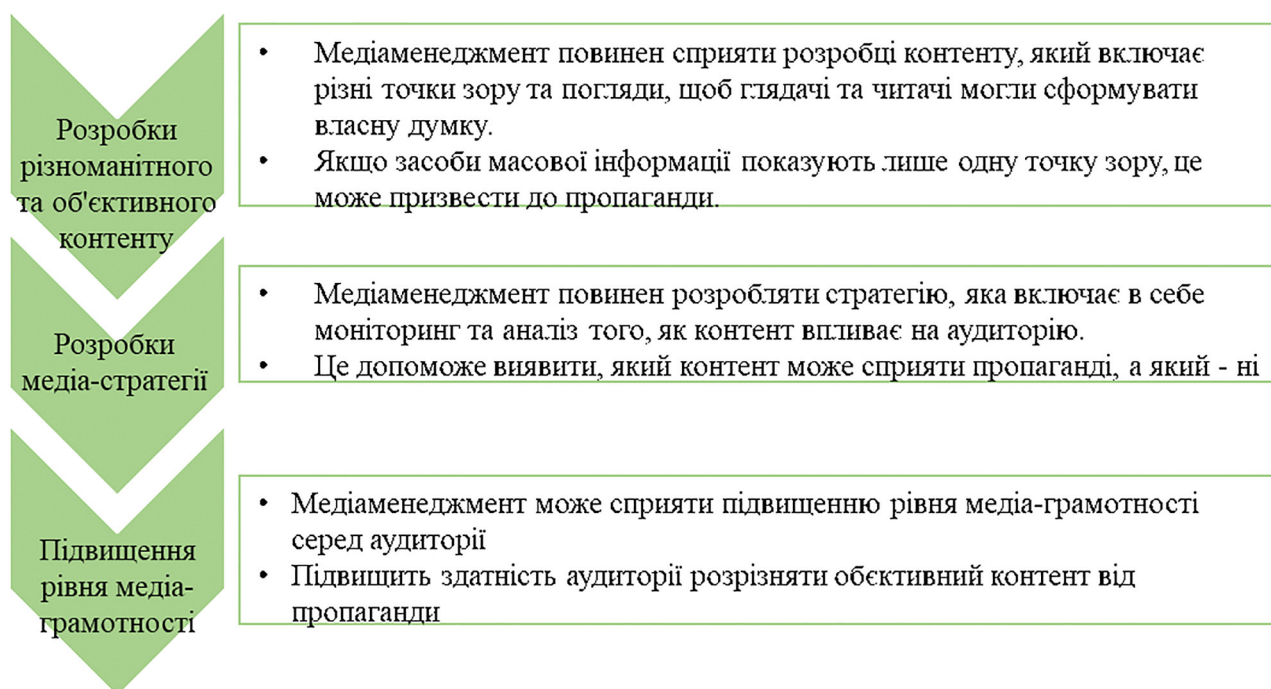

Рис. 1. Вектори вдосконалення медіа менеджменту в контексті створення безпечного інформаційного простору
Джерело: складено автором на основі [12; 13]

Українські ЗМІ повинні відповідально ставитись до своєї ролі в інформаційному просторі та бути надійними джерелами інформації для своєї аудиторії. Тому, медіаменеджмент може бути одним з інструментів в боротьбі за національну безпеку, проти дезінформації та пропаганди. А при правильному використанні методів медіаменеджменту, створення ефективної HR-системи, може підвищити якість журналістських матеріалів та забезпечити широкий доступ до об'єктивної інформації.

У цілому, боротьба з дезінформацією та пропагандою, в контексті національної безпеки є надзвичайно складною та перспективною для досліджень задачею. Вона потребує співпраці всіх суб'єктів інформаційного простору — від державних інституцій до медіакомпаній та громадськості. Тільки так можна створити об'єктивний інформаційний простір, який забезпечить правильну оцінку ситуації та прийняття ефективних рішень.

Література

1. Даниленко Ю. Як працює російська пропаганда в Африці: шантаж голодом і маніпуляції. Speka.media. 2022. URL: <https://speka.media/spekcek/yak-pracyuje-kremlivska-propaganda-v-africi-santaz-golodom-i-manipulyaciyi-por25p> (дата звернення: 25.02.2023).
2. Магурак І. Російська пропаганда в Європі: як ЗМІ Італії, Німеччини та Франції висвітлюють війну в Україні. 24 Канал. 2022. URL: https://24tv.ua/ru/rossijskaja-propaganda-v-evrope-kak-smi-italii-germanii-i-francii-osveshhajut-voynu-24-kanal_n2149808 (дата звернення: 22.02.2023).
3. Тридцять країн Європи вимкнули зі свого етеру російські пропагандистські канали. Читомо. URL: <https://chytomo.com/en/30-european-countries-ban-russian-propaganda-channels/> (дата звернення: 23.02.2023).
4. Хорошко В.О., Хохлачова Ю.С. Інформаційна війна. ЗМІ як інструмент інформаційного впливу на суспільство. Частина 1. Інформаційна безпека // Філософія грані. 2016. № 22 (3). С. 283–288. doi: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.22.11104>.
5. GEC Special Report. Kremlin-Funded Media: RT and Sputnik's Role in Russia's Disinformation and Propaganda Ecosystem. U.S. department of State Global Engagement Center. 2022. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/01/Kremlin-Funded-Media_January_update-19.pdf (дата звернення: 01.03.2023).
6. Kiel Institute for the world economy. Cereal exports: Ukraine default hits African countries hard. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/media-information/2022/cereal-exports-ukraine-default-hits-african-countries-hard/> (дата звернення: 25.02.2023).
7. Levak T. Disinformation in the New Media System — Characteristics, Forms, Reasons for its Dissemination and Potential Means of Tackling the Issue // Medij. Istraž. 2020. P. 29–58. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/364782> (дата звернення: 01.03.2023).
8. McCallum K., Putnis P. Media management in wartime // Media History. 2008. P. 17–34. doi: <https://doi.org/10.1080/13688800701880390>.
9. Murschetz P.C., Tsourvakas G. Media management. B.: The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/333515970_MEDIA_MANAGEMENT (дата звернення: 03.03.2023).
10. Polyakova A., Fried D. Democratic defense against disinformation 2.0 // Atlantic Council Policy on Intellectual Independence. 2019. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/Democratic_Defense_Against_Disinformation_2.0.pdf (дата звернення: 03.03.2023).
11. Schleicher K. Military, Government, and Media Management in Wartime // The Handbook of International Crisis Communication Research. 2016. P. 73–84. doi: 10.1002/9781118516812.ch8.
12. Russia's Top Five Persistent Disinformation Narratives. U.S. Department of State. 2022. URL: <https://www.state.gov/russias-top-five-persistent-disinformation-narratives/> (дата звернення: 01.02.2023).
13. Wagner Group, Yevgeniy Prigozhin, and Russia's Disinformation in Africa. U.S. Department of State. 2022. URL: <https://www.state.gov/disarming-disinformation/wagner-group-yevgeniy-prigozhin-and-russias-disinformation-in-africa/> (дата звернення: 01.03.2023).
14. Putin's asymmetric assault on democracy in Russia and Europe: implications for U.S. National Security. U.S. Government Publishing Office. 2017. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-115SPRT28110/html/CPRT-115SPRT28110.htm> (дата звернення: 01.03.2023).

References

1. Danylenko Yu. Yak pratsiuie rosiiska propahanda v Afrytsi: shantazh holodom i manipuliatsii. Speka.media. 2022. URL: <https://speka.media/spekcek/yak-pracyuje-kremlivska-propaganda-v-africi-santaz-golodom-i-manipulyaciyi-por25p> (accessed 25 February, 2023).

2. Mahuriak I. Rosiiska propahanda v Yevropi: yak ZMI Italii, Nimechchyny ta Frantsii vysvitliuiut viinu v Ukraini. 24 Kanal. 2022. URL: https://24tv.ua/ru/rossijskaja-propaganda-v-evrope-kak-smi-italii-germanii-i-francii-osveshchajut-voynu-24-kanal_n2149808 (accessed 22 February, 2023).
3. Trydtsiat krain Yevropy vymknuly zi svoho eteru rosiiski propahandystski kanaly. Chytomo. URL: <https://chytomo.com/en/30-european-countries-ban-russian-propaganda-channels/> (accessed 23 February, 2023).
4. Khoroshko V.O., Khokhlachova Yu.Ye. Informatsiina viina. ZMI yak instrument informatsiinoho vplyvu na suspilstvo. Chastyna 1. Informatsiina bezpeka // Filosofiia hrani. 2016. № 22 (3). S. 283–288. doi: <https://doi.org/10.18372/2225-5036.22.11104>.
5. GEC Special Report. Kremlin-Funded Media: RT and Sputniks Role in Russias Disinformation and Propaganda Ecosystem. U.S. department of State Global Engagement Center. 2022. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/01/Kremlin-Funded-Media_January_update-19.pdf (accessed 1 March, 2023).
6. Kiel Institute for the world economy. Cereal exports: Ukraine default hits African countries hard. URL: <https://www.ifw-kiel.de/publications/media-information/2022/cereal-exports-ukraine-default-hits-african-countries-hard/> (accessed 25 February, 2023).
7. Levak T. Disinformation in the New Media System — Characteristics, Forms, Reasons for its Dissemination and Potential Means of Tackling the Issue // Medij. Istraž. 2020. P. 29–58. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/364782> (accessed 1 March, 2023).
8. McCallum K., Putnis P. Media management in wartime // Media History. 2008. R. 17–34. doi: <https://doi.org/10.1080/13688800701880390>.
9. Murschetz P.C., Tsourvakas G. Media management. B.: The SAGE International Encyclopedia of Mass Media and Society. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/333515970_MEDIA_MANAGEMENT (accessed 3 March, 2023).
10. Polyakova A., Fried D. Democratic defense against disinformation 2.0 // Atlantic Council Policy on Intellectual Independence. 2019. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/Democratic_Defense_Against_Disinformation_2.0.pdf (accessed 3 March, 2023).
11. Schleicher K. Military, Government, and Media Management in Wartime // The Handbook of International Crisis Communication Research. 2016. R. 73–84. doi: 10.1002/9781118516812.ch8.
12. Russia's Top Five Persistent Disinformation Narratives. U.S. Department of State. 2022. URL: <https://www.state.gov/russias-top-five-persistent-disinformation-narratives/> (accessed 1 February, 2023).
13. Wagner Group, Yevgeniy Prigozhin, and Russia's Disinformation in Africa. U.S. Department of State. 2022. URL: <https://www.state.gov/disarming-disinformation/wagner-group-yevgeniy-prigozhin-and-russias-disinformation-in-africa/> (accessed 1 March, 2023).
14. Putins asymmetric assault on democracy in russia and europe: implications for U.S. National Security. U.S. Government Publishing Office. 2017. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CPRT-115SPRT28110/html/CPRT-115SPRT28110.htm> (accessed 1 March, 2023).

Стаття надійшла до редакції 29.04.2023

НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Електронне наукове видання

«ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА»

Electronic scientific publication

«PUBLIC ADMINISTRATION AND NATIONAL SECURITY»

№ 3 (33)

Головний редактор — *Романенко Є.О.*

Київ 2023

Видано у авторській редакції

Підписано до публікації 30.04.2023

Адреса редакції:

04070, м. Київ, Андріївський узвіз, буд. 11, оф. 68

Контактний телефон: +38(044) 222 58 89

Контактний телефон: +38(067) 401 84 35

E-mail: editor@inter-nauka.com